БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ.
МАРТ
30
ЧЕТВЕРГ
№ 75 (8843).
Өртээ 2 көп.

Эш Л. И. Брежнев эш Ене Фокту хүлээп алган

Найыралчы аян-чорук кылып Москвада чорупп турар ВСАП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Венгр революстуг ажылчын-тараачын чазактың Даргазы эш Ене Фокту март 28-те СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев хүлээп алган.

Эштер Л. И. Брежневтиң болгаш Е. Фоктуң аразынга беседа болган. ВСАП ТК-ның Бирги секретары эш Я. Кадарның бо чылдың февральда Москвага чорупп турган үезинде чедип алдынган дугуржулганың ёзузунга эрткен беседаның үезинде совет-венгр экономиктиг кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдериниң болгаш ханыладырының айтырыгларын чугаалажып көрген.

Беседага даштыкы политиканың болгаш делегей байдалының чугула айтырыгларының талазы-биле сагыл-оналдарның солчулгазы база болган.

Беседа ийи партияның болгаш ийи чурттуң аразында харылзааларга дүүштүр бүрүн билчиишкинниң болгаш акы-дуңма найыралдың байдалынга эрткен.

АПРЕЛЬ 15—КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХҮНҮ

Улуг эгелээшкин уламчылавышаан

Бистиң хөй националдыг улуг Төрээн чуртувустуң амыдыралы өөрүшкүлүг, уттундурбас болуушкуннар-биле долдунган. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң чоннуң эң чугула, үндезин эрге-ажыын илереткен шиитпирлери бистиң улузувусту улам хей-аът киирген, коммунизмни тургузарының өндүр чаагай херээ дээш улам эки ажылдаарынче кыйгырып турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге болгаш ССР Эвилелиниң 50 чылынга тураскаадкан Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниги апрель 15-те эрттирер дугайында москвачыларның болгаш ленинградчыларның эгелээшкинин бүгү чурт деткээн. Партияның төлевилээн планнарының чедиишкинниг күүселдези ажылчыннарның, колхозчуларның база интеллигенцияның бедик медерелдиг болгаш шудургу ажыл-ижинден хамааржыр дээрзин билбишаан, бистиң улузувус ол кызыл субботада бүдүрүкчүлүг ажылдаарының, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң үлегер-чижээн көргүзер изиг күзелдиг.

«Коммунистиг күш-ажылдың тиилелгезинге чеде бээр бис!» деп В. И. Ленин быжыг бүзүрел-биле чугаалап чораан. Ленинчи чагыгны күүсеткишаан, бистиң партиявыс совет кижилерни күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижизидер дээш улуг сагыш салып турар.

Москва—Казань демир-орук шугумунуң ажыл-ишчилери эки тура-биле коммунистиг субботникче эге баштай үнгени 1919 чылдың май айдагы бир хүнү социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезиниң бир чугула үе-чадазы болу берген. Күш-ажылчы энтузиазмның, көдүрлүүшкүнүнүң чалгыы бүгү чуртка тарай берген. Баштайгы чаартыкчыларның ак сеткилдиг күзел-чүткүлүн В. И. Ленин «улуг эгелээшкин» деп кайгамчыктыг шыны-биле адаан.

Баштайгы коммунистиг субботниктерниң эстафетазын баштайгы беш чылдарның шалыпчылары, үжеп чылдарның стахановчулары, дайын чылдарында тылдың маадырлары уламчылаан. Ол эгелээшкин ам-даа уламчылавышаан, ону хоорайның болгаш көдээниң миллион-миллион ажыл-ишчилери төлептиг үргүлчүлеп турар.

Коммунизмниң медерелдиг болгаш идепкейлиг тургузукчуларын кижизидериниң магалыг школазы болза социалистиг чарыш болур. Ында ам хөй-хөй миллион кижилер киржип турар. Массаларның ол патриотчу шимчээшкинин партияның ханы болгаш идей-кижизидикчи ажыл-чорудулгазының ачызында улам сайзырап болгаш быжыгып орар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлериниң күүселдези-биле чергелештир чарыш ам кайгамчык калбарган, ооң ачызында совет кижиниң өндүр чаагай күжү — демиселчи, ажыл-ишчи, тургузукчу мөзү-шынарлары улам тодазы-биле илереп турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер дээш демисежириниң чаа хевирлери, аргалары социалистиг чарыштан тывылган.

СЭКП ТК социалистиг чарышты улам калбартырынга хамаарыштыр чугула доктаалды хүлээп алган болгай. Ооң кол утказы болза, чарышты партияның экономиктиг политиказының кол, шиитпирлиг угланыышкыннары-биле сырый холбаштырары болур.

Социалистиг чарышты калбартпышаан, мурнакчы коллективтерниң эгелээшкинин-биле коммунистиг субботниктерни уламчылаар болгаш улам хөгжүдер талазы-биле ленинчи чаңчылды үргүлчүлээн. Социалистиг чаартылгаларның эге үезинде-ле ажылчын аңгының революстуг инициативазы-биле тывылган коммунистиг субботниктер бистиң улузувустуң амыдыралының чардынмас кезээ, ол дээрге коммунизмниң өзүмнери болуп артпышаан.

Коммунистиг субботниктерниң политиктиг ужур-дузазы үнелеттинмес улуг. Субботниктиң материалдыг түңнелдери база биче эвес. Эрткен чылын СЭКП-ниң XXIV съездизинге болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге тураскаадкан коммунистиг субботникке бистиң республикага 109 муң 433 кижи киришкен. Олардан 66 муң 852 кижи төлевирлиг ажылга киржип, беш чыл фондузунче 116 муң 741 рубльди шилчиткен. 33,5 муң кижи (школачылар болгаш албан-хаакчылар) хоорайларның болгаш суурларның чаагайжыдылгазынга халас ажылдаан. Ажылчыннар, албан-хаакчылар, өөреникчилер, студентилер ажылдаар черлеринге организастыг, «Шуугу коммунистиг субботникче!», «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга!» дээн лозуңнарлыг, транспарантыларлыг келгилээн.

Чаа амыдыралдың тургузукчулары совет кижилерниң халас ажылдап бергени хөреңгини бистиң ниитилел фондувусче — кадык камгалалынче, чырыдыышкынче, эртемниң хөгжүдеринче, совет кижилерниң хереглелдерин хандырарынче киирер.

Бо чылгы субботник база-ла бистиң чуртувустуң улустарының улуг Ленинниң чагыгларынга шынчызын, Коммунистиг партияны болгаш ооң Төп Комитедин долгандыр оларның сырый каттышканын, бистиң революстуг болгаш күш-ажылчы чаңчылдарга шынчывысты көргүзер.

Кылдынган чүүл эвээш эвес. Ынчалзадаа кылыр чүүлдер улам хөй. Профэвилелдериниң XV съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев бистиң планнарывыстың барымдаа-бадыткалдыының дугайын демдеглеп чугаалаан. Ол планнарның күүселдези бистен, кижи бүрүдезинден, бистиң организастыг, быжыг чурумнуг болурувустан, ажылды билдилиг чорудуп билиривистен, кызымак-шудургувустан хамааржыр.

Улуг эгелээшкинни уламчылаар дээш күш-ажылчы көдүрлүүшкүн бистиң чуртувуста калбарган. Ону миллион-миллион кижилер чүүлдүгзүнүп турар. Партия, профэвилел, комсомол организацияларының хүлээлгези болза, массаларның патриотчу эгелээшкинин баштаары, субботникти организастыг эрттирерин хандырары болур. Субботникке киржирлерни материалдар, херекселдер-биле четче хандырар, күштүг чөп хуваар херек.

Бүдүрүлгелерге болгаш тудугларга, транспортка болгаш харылзаага, колхоз, совхозтарның шөлдеринге, фермаларынга, өөредилге черлеринге болгаш чаагайжыдылга ажылдары чорудар шөлдерге — чер болганынга кижи бүгүдези бедик бүдүрүкчүлүг, ажыктыг, бүгү энергиязын, чогаадыкчы идепкейин долу ажыглап ажылдаар, коммунистиг ёзу-биле ажылдаарының үлегерин көргүзер таарымчалыг байдалды тургузар херек.

«Ол хүн коммунистиг күш-ажылдың ёзулуг байырлалы болзун!» деп девиз-биле Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниинче үнер бис.

Коммунистиг субботниктиң тугун улам бедик тудаалыңар!

Кылыр ажылдарны тодараткан

Коммунистиг күш-ажылдың байырлалы — субботник хүнүнге чедир ийи неделя бичиил-ле ажыг үе арткан. Ол хүнде кандыг ажылдарны кылыры, чеже хире кижи, техника күжү болгаш дериг-херекселдер негеттинерин Тываның үлетпүр, тудуг, транспорт организациялары, колхозтары болгаш совхозтары тодарадып, хынамчалыг белеттенип турар.

Тываның автоорук тударының болгаш ажыглаарының бүдүрүлге эргелелиниң № 1 орук-тудуг эргелелиниң коллективи коммунистиг субботник хүнүнде звеноларның, бригадаларның, участоктарның кылыр ажылдарын тодараткан.

15 автомашина тудуг материалдары сөөртүр, олар 300 тонна хире янзы-бүрү чүъктү орук тудугжуларынга чедирер. 67 кижи орук кылыр техниканың септелгезин чорудар. Он ийи бульдозер орук тудар черлерниң довураан чалдаарынга ажылдаары көрдүнгеп болгаш өске-даа чүүлдерни кылыр.

Эргелелдиң инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары чаагайжыдылгага киржир.

Орук-тудуг эргелелиниң ажыл-ишчилери апрель 15-те беш чыл фондузунга 800 рубльден эвээш эвес акша-хөреңгини киирерин шиитпирлээн.

• • •

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хаа» совхозунуң ажылчыннары коммунистиг субботникке идепкейлиг киржир күзелин илереткеш, кылыр чүүлдүң хемчээлин фермалар, бригадалар, салбырлар аайы-биле санап көргеш, аңаа белеткелди күштелдирген.

Совхозтуң ажыл-ишчилери субботник хүнүнде 500 тоннадан эвээш эвес органиктиг чемишчидилгени тарылга шөлдеринге чедирер. 20 хире тергелиг трактор кодаалар, фермаларже мал чеми сөөртүрүнге киржир.

Механизаторлар часкы хову ажылдарынга киржир техниканы хынап, таарыштырарынга ажылдаары көрдүнген.

Совхозтуң субботник эрттирер штабының баш бурунгаар санап көргени-биле алырга, улуг-хаажылар беш чыл фондузунга 1.400 рубльди киирер.

Беш чылдың үлүүнге

Ак-Довурактан медээлер

ДЭЭРЖЕ БЕДЭЭН КАЪТТАР

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээниң даг-дүгү арыглаар фабриказының кол корпузу... Хемчээл талазы-биле ындыг улуг бажың Тывада амдызында чок. Ооң узуну база дооразы 102 метр, бедии 69 метр ажыг болур.

«Сибирьстальконструкцияның» монтажчылары «Тыва даг-дүгү тудугнуң» үшкү участогунуң тудугжулары-биле кады корпустуң шаараш металл ооргаларын ийи чыл кылып турар. Чүгле эрткен чылын корпуска 3240 тонна металл конструкцияларны, 1740 кубометр каъттар аразының плиталарын эптээн. Бажыңның 12—17 А-У өзектеринде эптеттинген демир шедениң бедии бо чылдың мартта 39 метр бедикте четкен. Ам корпустуң ийиги чартыында 1—9 өзектерде металл конструкцияларны база демир-бетонну тургузуп турар. Ооң-биле чергелештир шедении хана панелдер-биле дуглаары түлүктээн. Корпуска 600 хире панелдер эптеттинген.

Ол-ла тудуг шөлүнде кургаг руда складының тудуунда ажылдар катап эгелээн. Тудугжулар ында адакгы галереяларның фундаментизиниң каркастарын кылып турар.

Марттың төнчүзүнде корпустуң тудуунга база бир тудуг организациязы — «Сибирьтехмонтаж» ажылдап бээр.

ТЕРГИИН ШЕВЕР КЫСТАР

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң коллективи бо чылын 3670 дөрбелчин метр чаагайжыды кылган чуртталга шөлүн ажыглалга киирер хүлээлгени алган. Бо чылын бир дугаарында 32 квартиралыг № 21 бажың ажыглалга кирер. Ам ында шеверлекчилер ажылдап турар. Раиса Можайскаяның бригадазы бажыңны штукатурлаар ажылды чорудуп турар. Олар бирги подъездиниң үш каъттарының өрээлдеринде шеверлээшкинни дооскан. Ында чадалар чанын штукатурлаазы дооступ турар. Удавас аңаа маляр ажылдары эгелээр.

Шеверлел участогунда Владимир Ярославцевтиң бызанчылар звенозу бажыңның ийиги подъездинде эжиктер блоктарын, соңгалар чаактарын тургузарын база хана доразынга ыяштар кагарын дооскан болгаш бирги подъездиниң үшкү-дөрткү каъттарында ол ажылды доозуп турар.

Бирги подъездиниң бирги каъдында шеверлел ажылын хоорайның профтехучилищезиниң өөреникчилери чорудуп берген.

Тергиин кылдыр шеверлээр Мария Дажы, Татьяна Кыргыс, Тамара Старовойтова, Чечек Мөңге-Назын, Надежда Ондар олар ажылга ак-сеткилдиглер. Өөреникчи-шеверлекчи Наташа Серен штукатур-малярның мергежилин кызымак шиңгээдип ап, өөрүнден дудавайн турар.

АЖЫЛ-ИШЧИ БАДЫТКАЛ

Бирги тудуг участогунуң бригадалары ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чылынга уткуштур мартта алган бедиткен хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар.

Чижээ, Салчак Кара-оолдуң дашчылары № 11 галереяның бус изоляциязын кылырын база аңаа шлак төгерин хуусаазындан эрте дооскан. Ам бригада № 13 галереяның ханазын туйбу-биле сала берген. Чээрби беш кубометр туйбуну дашчылар дөрт хүнде салырын шиитпирлээннер. Ооң соонда галереяның кырын плиталар-биле дуглаарын, гидроизоляция болгаш чылыглаашкын кылырын чорудар. Бригаданың кежигүннериниң кезии өрт чериниң тудуунуң иштики өрээлдээшкинин доозар четкен.

№ 13 галереяның бүгү арматура, ыяш тудуун база бетон ажылдарын кылгаш, Мөңге-Назын Дамдынның бригадазы мартта күүседир ужурлуг хүлээлгезин доозарының кырында келген. Бызанчы-бетонщиктер нарын үүрмектээшкинниң дөрткү чадазының корпузунуң плита дээвириниң тиглерин дуглааш, ам ооң кырында бус изоляциязын болгаш чылыглаашкынын кылып турар.

Үүрмектээшкинниң дөрткү чадазының корпузунда каркастың чартык кезиинде хана панелдерин тургускан. Ону Юрий Лященковтуң звенозу хуусаазында күүседир.

Механизация участогунуң 16 тонна чүък көдүрер «К-161» кранының машинизи Петр Фролов монтажниктерниң, дашчыларның база бызанчыларның ажылынга улуг ачы-дузазын чедирип, тудуг материалдарын шалыпкын дамчыдып берип турар.

(БИСТИҢ КОРР.).

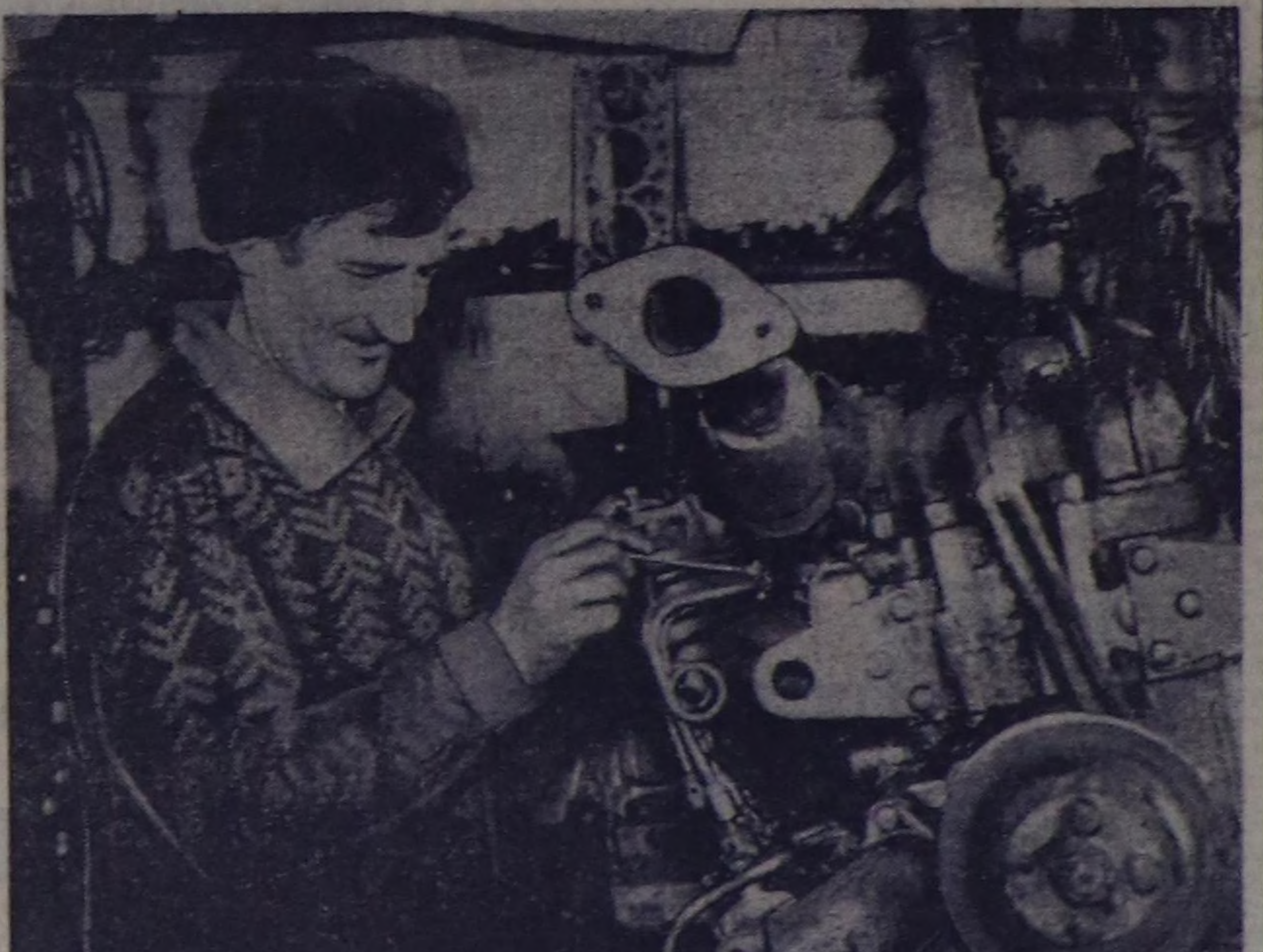

Часкы хову ажылынга белеткелди ылаңгыя техника септелгезин «Кызыл тараачын» колхоз графики ёзугаар организастыг чоруткаш, ам доозар кырында келген.

Март 20-ге чедир, янзы-бүрү маркалыг 50 тракторнуң 47-зин белен кылдыр септеп кылган, арткан 3 тракторнуң септелгези чоокку хүннерде доостур. Кожулда машиналарындан 57 сеялка, 40 андазын бүрүн кылдынган.

Септелгеде механизаторлар бир демниг ажылдап турар. Мотор цегинде слесарь Николай Иванович Овчаров ышкаш, хүн нормазын 120 хуудан кудулатпайн турарлар хөй.

ЧУРУКТА: Н. И. Овчаров ажыл үезинде.

Б. ЧОЙГАННЫҢ фотозу.
Бии-Хем район.

План күүсеттинген

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Кара-Тал сүт бараан фермазының саанчылары, ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, бо чылдың бирги кварталының планныг даалгаларын чедиишкинниг күүсеткен.

Коммунистиг күш-ажылдың коллективи бирги кварталда күрүнеге 70 тонна сүттү садар хүлээлгезин марттың 25-те күүсеткен. Сүт бүдүрериниң даалгазын планда көрдүнгенинден ажырган.

Ферманың саанчылары эрткен чылдың бирги кварталында бир инекке онааштыр 213 кг. сүттү сааган болза бо чылын 304 кг. сүттү сааган азы эрткен чыл-биле деңнээрге бо чылын бир инектен-не 90 кг. сүттү хөйнү сааган. Фермада мурнакчылар көвүдээн. Оларга саанчылар Ооржак Саараны, Хаваа Чечекти, комсомолчулар Санчан Дайныккысты, Чыртак Дивети, Евдокия Шырбанны хамаарыштырып болур.

Ферманың коллективи бо хүннерде ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизиниң материалдары-биле таныжып эгелээн. Бо ажылды фермада партия бөлүүнүң секретары Самай-оол Шомбулович Сат саанчыларга таныштырган.

Ферманың ажыл-ишчилери съездиниң материалдары-биле таныжып тура, ында айыткан хемчеглерни амыдыралга боттандырары-биле социалистиг чарышты улам калбартып тургаш, бирги кварталдың төнчүзүнге чедир 8 тонна сүттү күрүнеге пландан ажыр садарын хүлээнгеннер.

В. ЧАДАМБА.

А. С. ПОЛЯКОВТУ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республиканың партия, хөй-ниити организацияларынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап келгени дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлааның холбаштыр «Билиг» ниитилелдиң Тыва республика организациязының харысалгалыг секретары Алексей Семенович Поляковту Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай,
1972 чылдың март 29.

ВАРШАВА КЕРЭЭЗИНИҢ КИРЖИКЧИЛЕРИ КҮРҮНЕЛЕРНИҢ АРМИЯЛАРЫНЫҢ ШТАБТАР ӨӨРЕДИЛГЕЛЕРИ

СОФИЯ. (СЭТА). БТА агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Каттышкан чепсектиг күштериниң оперативтиг белеткелиниң планын ёзугаар бо чылдың март 21-ден 28-ке чедир Болгария Улус Республиканың девискээринге оперативтиг команда-штабтар өөредилгелери боoп эрткен, аңаа Болгар улус армиязы, Румыния Социалистиг Республиканың Чепсектиг күштериниң болгаш Совет Армияның штабтары киришкен.

БУР-нуң национал камгалал министри армия генералы Добри Джуров өөредилгелерни удурткан. Өөредилгелер Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң армияларының аразында найыралдың болгаш кады ажылдажылганың чайынналчак бадыткалы болган. Өөредилгелерге киришкен штабтар оперативтиг бедик белеткелин, амгы байдалдарда шериглерниң дайынчы хөделиишкиннерин башкарарынга билдилиин болгаш мергежилдиин көргүскен.

Өөредилгелерге Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Каттышкан чепсектиг күштериниң кол командылакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы И. И. Якубовский киришкен.

ТАРААЖЫЛАРНЫҢ ДАЙЫНЧЫ СОРУЛГАЗЫ

Тываның көдээ ажыл-агыйының тускай эртемниглериниң кыйгырыындан

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, республиканың колхозтары болгаш совхозтары чер ажыглалдың экижидеринче онза кичээнгей салып турар. Бо талазы-биле эгээртинмес аргаларның бисте барын мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазы көргүзүп турар. Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болган 1971 чылда безин «Межегей» совхоз, Көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязы, «Коммунизмниң херели» колхоз тараа культураларының дүжүдүн бир гадан-на 13 центнер чедир алганы ону херечилеп турар.

Дыка хөй ажыл-агыйларда чер ажылының культуразы куду деңнелдиг. Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидериниң мурнакчы аргаларын, суггаттыг черлерни багай ажыглап, чемишчидилгелер төгерин үнелевейн келген.

Боттарывыстың бар аргаларывысты болгаш курлавырларывысты санап көргеш, бистер, республика чөвүлел хуралының киржикчилери — агрономнар, инженерлер, мелиораторлар болгаш чер тургузукчулары, черни камгалаар болгаш чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаар дээш Донецк областың тараажыларының эгелээшкинин деткип, район, колхоз, совхоз, салбыр, бригада болгаш звено бүрүзүнүң боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседири дээш чарышты калбартырынче Тываның бүгү тараажыларын кыйгырып тур бис.

1972 чылда Тываның тараажылары тараа культураларының бир газындан 11 центнер дүжүттү, картофельди—90, ногааны—120, кукурузаны—180 центнерни алыр, ниитизи-биле тараа бүдүрерин 265 муң тонна, картофельди—39 муң, ногааларны—11 муң тонна чедирер ужурлуг. Чер ажылының продуктуларын бүдүрериин ол хире хемчээлге чедирерде тарылга ээлчештирилгезин шиңгээдип алырын дүргедедир, үрезин ажылын экижидер, тарылга шөлдериниң шынын тургузуун шиңгээдип алыр, минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни чедиишкинниг ажыглаар хемчеглерни ап чорудары чугула дээрзи билдингир. Агротехниканың чурумнарын үрээрлер-биле, черни ханы эвес андарар, ооргалаар, чаштырылганың нормазын үрээр чоруктар-биле шыңгыы демиселди чорудар ужурлуг бис.

Ылаңгыя улам бедик дүжүттү ап болгу дег болгаш эрте дүжер күскү доңатка алыспас ажыл-агыйларга мал чеми культураларның тарылгазын ажыл-агыйларга көвүдедип тургаш, тарылга шөлдериниң тургузуун бо чылын өскертирин чедип алыр бис. Концентраттаттынган мал чемиште хереглелди барымдаалап, тараа культураларының тарылгазының тургузуунга кызыл-тастың чаштырылгазын 50—55 хуу, суда биле арбайның 30—35 хуу, тараа-бобы культураларының 10 хуу чедир хемчээлдиг кылдыр чорудар.

Хат үрегдээшкининге удур машиналарны ажыглап тургаш, 50 муң га шөлдүң хөрзүнүн аңдарбайн чардырар. 100 муң га черге бок үнүштер-биле демиселди чорудар.

Дүжүттүг бедидер сорууга-биле мал чеми культураларга 10 тоннадан, картофель болгаш ногааларга 25—30 тоннадан база чайын андарган черге 10—15 тоннадан эвээш эвес органиктиг чемишчидилгелерни тегер, тараа, мал чеми, картофель болгаш хөй чылдыг сигеннерниң үрезин участоктарының га бүрүзүнге 1—2 тоннадан эвээш эвес минералдыг чемишчидилгелерни төгер бис.

Тарылга мурнунуң часкы суггарылгазын 40 муң гага база үнүп келген терааның 30 муң га шөлүнге суггарылганы чорудар. Суггарылганың мурнакчы аргаларын ажыглаар, сезонда бир машинага онааштыр чаашкыннадырып суггарарының хемчээлин 80—100 га чедирер бис. Суггаттыг черлерден тараа культураларының дүжүдүн гадан 15, картофельдин—100, ногааның—140, кукурузаның ногаан массазын—200 центнер чедирер. Часкы суггарылгага чедир суггарылга системаларының, каналдарның септелгезин, арыглап аштаарын организастаар, суггарыкчыларның звеноларын четчелеп алыр бис.

Колхозтарга, совхозтарга бөдүүн болгаш чулуктуг мал чемин долузу-биле белеткеп алыр. Бо чылын 1500 га шөлге культуржуткан одарларны тургузуп, 6,4 муң га шыктарны болгаш одарларны үндезини-биле экижидерин чедип алыр бис.

Апрель 10-нуң бетинде үрезин белеткелин, техника септелгезин доозуп, ажыл планнарын, хову-шөлдерниң ажыл-ишчилеринге таарымчалыг байдалды тургузарын чедип алган турар бис.

Шык базырыышкынның болгаш часкы чер аңдарылгазының өй-шаанда база бедик агротехниктиг деңнелге эрттирээл. Кызыл-тас тарылгазының барык чартык кезиинге үрезинни кызаа одуруглай база хана-карактап чаштырар арганы ажыглаар. Кукурузаны болгаш картофельди дөрбелчин-уялачак арга-биле чаштырар. Ногаа культураларын өстүрериинге болгаш ооң эрте часкы ажаалдазынче база хөй чылдыг сигеннерге минералдыг чемишчидилгелерни немей тегеринче улуг кичээнгейни салыр.

Колхозтар болгаш совхозтар боттары үрезин-биле хандыртынган турарын чедип алыр төлээде, ажыл-агый бүрүзүнге үрезин өстүрер салбырны азы бригадаларны, органиктиг чемишчидилгелерни сөөртүр болгаш төгер, кукуруза, картофель база ногаа өстүрер тускай звеноларны тургузар.

Колхозтар, совхозтарның, «Сельхозтехника» салбырларының инженер-техниктиг ажылдакчылары часкы тарылгага тракторларның болгаш кожуг машиналарының белеткелин эки шынарлыг чорударын хандырар.

Тываның колхозчулары, совхозтарының ажылчыннары, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери! 1972 чылда бүгү көдээ ажыл-агый культураларындан бедик дүжүттү алырын хандырып, күрүнеге 85 муң тонна тарааны садып, ооң-биле ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур байырлалын төлептиг уткууlуңар!

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СУДУНУҢ БҮРҮН ЭРГЕЛЕРИНИҢ ХУУСААЗЫН УЗАДЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң 1967 чылдың март 30-де соңгутканы Дээди судунуң бүрүн эргелериниң хуусаазын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү чыыжының ээлчеглиг сессиязынга чедир узадыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай,
1972 чылдың март 29.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

ШЫЛГАТТЫНГАН АРГА

ЛЕНИНЧИ чагыгны эдербишаан партия ажылдың шылгаттынган аргазы, чазыгларны болгаш четпестерни илередириниң база эдип алырының, кадрларны шын кижизидериниң аргазы болур шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди бүгү хемчег-биле хөгжүдеринче доктаамал кичээнгейни салып келген. Шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди хөгжүдерин, четпестерни дидими-биле илередир база оларны чайладырын, көөргеттинер, мензэргенир, бот-оожургаар чоруктарга удур демисежирин, шүгүмчүлелди кызар дээр кандыг-даа оралдажыышкыннарга шиитпирлиг эптеш чок болурун СЭКП-ниң Уставы коммунистерге хүлээндирип турар. Ону партийжи, принципиалдыг ёзу-биле көрүп, шын үнелээри, илерээн четпестерни эдериниң талазы-биле дээштиг хемчеглерни алыры — партия организацияларының бир эң чугула сорулгазы болур.

Чогум-на ынчангаш республиканың партия эге организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга коммунистерниң кылган шүгүмчүлелдериниң болгаш саналдарын амыдыралга боттандырар талазы-биле оларның ажылдап кылган хемчеглери болза, четпестерни дүрген чайладырынче, ажыл-херекти улам ыңай экижидеринче угланган турган. Ол ышкаш партия организацияларының партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылының деңнелин бедидеринче, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин улам ыңай экижидеринче, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин, тоску беш чылдың планын боттандырарынга массаның күжүн мобилизастаарынче угланган.

ЭГЕ организацияларга отчёттар-соңгулдалар эрткен соонда СЭКП-ниң Кызыл хооркому, партия райкомнары болган шүгүмчүлелдерни болгаш саналдарны ниитилештирип, хандыр анализтээн, аңаа үндезилээн тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону амыдыралга боттандырар дээш кичээнгейни күштелдирип турар. Ылаңгыя СЭКП-ниң Таңды райкомунуң бо талазы-биле бюрога бадылаан хемчеглери янзы-бүрү айтырыгларны хаара туткан болгаш тодаргай угланыышкынныг боор турар.

Чижээ, «Тиилелге», «Межегей», «Россия», «Элегес» совхозтарда, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында партия организацияларының көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге, кижизидилге ажылынга удуртукчу ролю кошкак, чамдыкта хуралдар ховар болур. Ажыл планы эреңгей деп отчёт-соңгулдалыг хуралдарга коммунистер чөптүг-биле шүгүмчүлээн.

Бо четпестерни чайладыры-биле февральда СЭКП райкомунуң пленумунга коммунистиг кижизидилгеге күш-ажылчы коллективтерниң киржилгезин партия организацияларының удуртуп турарының дугайында айтырыгны СЭКП райкомунуң пленумунга чугаалашкаш, аңаа холбаштыр тускай доктаалды хүлээп алган. Амгы үеде районда партия организациялары ону амыдыралга боттандырып турар. Ол ышкаш «Россия» совхозта, көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында коммунистерниң отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга шүгүмчүлелдиг саналдарны амыдыралга канчаар боттандырып турарының дугайында партия организацияларының илеткелдерин СЭКП райкомунуң бюрозунга чугаалашкан. Аңаа чамдык кылдынган ажылдарны демдеглээш, ылаңгыя чон ортузунга политмассалыг ажылды улам ыңай күштелдирери эргежок чугула деп санаан.

Бо айтырыгга холбаштырган хемчеглеринге СЭКП-ниң Улуг-Хем, Тожу, Өвүр райкомнары партия эге организацияларының дайынчы аргашинээзин бедидер, партияның болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, партийжи иштики демократияны улам калбартыр талазынче улуг кичээнгейни салган. Ол хемчеглерни амыдыралга канчаар боттандырып турарының күүселдезиниң дугайында айтырыгларны СЭКП-ниң бо райкомнарының бюроларынга болгаш партия эге организацияларының хуралдарынга чугаалажып турар.

Коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарынга үндезилээш, Өвүрнүң партия организациялары чер-чер Советтериниң, хөй-нииты органнарының ажылының деңнелин бедидеринче, хамыктың мурнунда оларга кадрларны шын шилип алыр, таарыштыр тургузаар, кижизидер айтырыгларже кичээнгейни күштелдирген. Амгы үеде районнуң комсомол организацияларының секретарьларының 56 хуузу коммунистер болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидаттар. Ында профэвилел активиниң 90 кижи киржикчилиг ийи чыл хуусаалыг школазы ажылдап турар.

Ол район Совединиң күүскому бодунуң килдистерин кошкак удуртуп турарындан, коммунал ажыл-агый чери, амыдырал хандырылга комбинады, райпо чоннуң негелде-хереглелдерин четпес хандырып турар дээрзиниң дугайында шүгүмчүлелдер тургулаан. Бо четпестерни эдер талазы-биле амгы үеде хемчеглерни ап, ылаңгыя амыдырал хандырылга комбинадын бедик мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаан, ында бүдүрүлге көргүзүглери экижээн.

Улуг-Хем районнуң партия организациялары коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарын өөренип көргеш, партийжи организастыг ажылды, хөй-нииты организацияларынга удуртулганы күштелдиреринче кичээнгейни күштелдирген. Администрацияның ажыл-чорудулгазын партия организацияларының контрольдап турарының, улусчу контроль бөлүктеринге, постуларынга чер-черде партия органнарының удуртулгазының дугайында айтырыгларны СЭКП райкомунуң бюрозунга чугаалажып турар.

Мурнунда хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезиниң дугайын дараазында пленумга информастап турары мында чаңчыл апарган. Чижээ, Профэвилелдеринге партийжи удуртулга дугайында моон мурнунда бир пленумнуң доктаалын канчаар күүседип турарынга хамаарыштыр «Улуг-Хая» совхозта ажылчын комитединиң даргазы Шилимаанның информациязын февральда СЭКП райкомунуң ээлчеглиг пленумунга дыңнаан.

ОТЧЕТ-СОҢГУЛДАЛЫГ хуралдарга коммунистерниң шүгүмчүлелдерин болгаш саналдарын амыдыралга боттандырарынче угланган хемчеглерни парторганизациялар ап турза-даа, бо чугула ажыл-херекте четпестер база бар. Чижээ, СЭКП-ниң Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайга, Каа-Хем, Тес-Хем райкомнары маңаа холбаштыр ажылдап кылган хемчеглеринге ниити чүүлдерни киирген. Оларны күүседир хуусаазын, ай, хүнүн айытпаан, харыылаар кижилерни тодаратпаан. Чамдык хемчеглерни ай, квартал азы чыл дургузунда чүгле партбюро, партком азы колхозтарның баштаар черлери, совхозтарның дирекциялары харыылаар деп бижип каан.

Ынчаарга партияның Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайга райкомнары ындыг хемчеглерни ажылдап кылып тургаш, партийжи организакчы ажылды болгаш идеология, экономика талазы-биле айтырыгларны аңгылап тускайлавайн, хандыр анализтеп көрбээн болгаш оларны шуут-ла чыскаай бижээш бадырыпкан. Ынчаар кылдынган хемчеглер оларны амыдыралга боттандырар талазы-биле партия организацияларынга, ооң күүседикчилеринге тодаргай угшигни бербес.

Бай-Тайга, Тес-Хем районнарында бо талазы-биле ажыл четпес тургустунган. Ылаңгыя малчыннарны суурларга доктаамал чурттадыр болгаш ээлчег-биле ажылдадыр дугайында СЭКП Тыва обкомунуң IX пленумунуң доктаалы бо черлерде канчаар күүсеттинип турарының дугайы отчёт-соңгулдалыг хуралдарга коммунистерниң шүгүмчүлелдеринге улуг черни ээлээн. Бо талазы-биле херек кырында байдалды ап көөр болза, оларда ажыл шоолуг шапкынчывайн турар.

Чижээ, Бай-Тайгада ниитизи-биле 500 ажыг малчыннар ырак-узак коданнарда ажылдап турар. Олардан эрткен ийи чылда 65 хире өг-бүлени суурларга доктаамал чурттаарынче шилчидер планныг тургаш, оон чүгле 14 хире өг-бүлени ынчаар шилчиткен. Ол ышкаш районнуң ажыл-агыйлары ниитизи-биле эрткен чылын суурларга 350 муң хире рубльдиң 50 чуртталга бажыңын малчыннарга тудар тургаш, ону база күүсетпээн. Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу «Тээли» совхозка чуртталга бажыңнарын, төлевилел ёзугаар мал кажааларын тудар айтырыгны кончуг оожум шиитпирлеп турарындан ындыг тудуглар ында ховар.

Бир эвес Тес-Хем районун ап көөр болзувусса мында база ындыг четпестер үргүлчүлевишаан. Ол ышкаш кадрларның, ылаңгыя коммунистерниң ажыл-херек дээш харыысалгазын бедидер, ажыл-агыйларның экономиказын хандыр сайгарып көөр талазы-биле партия организацияларының кичээнгейи кошкак болуп артпышаан. Ооң уржуундан мында малдың продуктулуг чоруу чавыс, ооң өлүр хораар чоруу эвээжевээн.

СЭКП-ниң XXIV съездизи четпестерни эдериниң, ажыл-херекти экижидериниң шылгаттынган аргазы — шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди улам калбартырынче, оларны амыдыралга боттандырарынче улуг кичээнгейни салган. Ол съездиге партия ТК-ның Отчёт илеткелинде: «Партия комитеттериниң хөй нуруузу коммунистерниң шүгүмчүлелдерин болгаш саналдарын улам-на эки барымдаалап көөр апарган, оларны боттандырар дээш контрольду күштелдирген» деп айыткаш, чамдык партия организациялары ол талазы-биле чогуур түңнелдерни кылбайн, шудургу ажылдавайн турарын демдеглээн. Бо дээрге республиканың чамдык партия организацияларынга дорт хамаарылгалыын үстүнде фактылар бадыткап турар.

Партия организациялары коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарын амыдыралга боттандырар талазы-биле ажылдап кылган хемчеглериниң күүселдезин доктаамал контрольга ап, ону харыылаар ужурлуг кижилерден негелдени күштелдирер ужурлуг. Ооң-биле кады маңаа хамаарышкан айтырыгларны парткомнарның, эге организацияларының бюроларынга, партия хуралдарынга өй-өйде чугаалажып, оларның күүселдезиниң дугайын коммунистерге информастап турары эргежок чугула. Принципиалдыг шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартып, ону амыдыралга боттандырар талазы-биле дээштиг хемчеглерни алыры — партия организацияларының дайынчы аргашинээзин күштелдиреринге, коммунистерниң ажыл-херек дээш харыысалгазын, идепкейин бедидеринге дузалаар.

Д. ДАНЗЫН-ООЛ,
СЭКП Тыва обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң инструктору.

ЭКИ КИЖИЛЕР ДУГАЙЫНДА

«Тыва тудуг» трестиң Кызылда үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадының демир-бетон кылыглар цегинге Владимир Хворов чоокта чаа ажылдап кирзе-даа, онаашкан ажылынга шалыпкын мергежип, арматурщик тускай мергежилди чедип алган. Хүн бүрүнүң нормазын ол 110 хуу күүседип, дуржулгалыг эштеринден чыдып калбайн турар.

ЧУРУКТА: В. Хворовтуң ажылдап турары.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

«МЭЭҢ БАШКЫМ...»

Сагыш-сеткилдең ханы ынакшылын, хүндүткелин илередип, кысказы-биле «Мээң башкым Валентина Ойдуп-ооловнага» деп бижээн чагааларны Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы В. О. Долчаңмаа хүн бүрүде он-ону-биле ап, улуг өөрүшкү, хайныккан чоргаарал-биле номчуп, харыы чагааларынга үнелиг сүмелерин бээр. Ол дээрге, шаанда ооң өөреникчилери чораан, ам улуг кижилер апаргылаан кижилерниң чагаалары-дыр. Оларның арасында башкы, эмчи, инженер, геолог дээш кымнарны чок дээр.

«Шаанда ооң өөреникчилери чораан...» деп маа чугаалай бергеним база ужурлуг, чүге дээрге Валентина Ойдуп-ооловна Долчаңмаа ам хоочун башкы, ол ажылынга күш-ажылчы стажы ам безин үжен чыл ашкан. Башкы дээрге чон ортузунда чурттап, ажылдап турар кижи деп улустуң чугаалажыры-ла чөп. Ооң амыдыралчы оруунга янзы-бүрү назы-харлыг хөй-хөй кижилер таваржып, школа, өөредилге черлери доозуп, эртем-билиглерни чедип алгаш, тускайлаң амыдыралын эгелеп, чонунуң улуг, биче ажыл-херээн бүдүржү бээр.

Оларның чамдыктарының аттары бо-дур: ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады башкы В. Түлүш, Шагаан-Арыгда көжүп чоруур № 586 мехколоннада инженер В. Каңоол, Чадаана хоорай эмнелгезиниң эмчилери Л. Көк-оол, В. Алдынмай... Ам хоочун башкының чүгле өөреникчилери эвес, а бодунуң уруглары база өзүп, бичиилери школада, элээдилери дээди өөредилге черлеринде өөренип, чамдыктары бүдүрүлгеде ажылдай бергилээн. Улуг оглу Валентин Орус-оол Челябинск хоорайның бир заводунда ажылдавышаан, кежээки геология-разведка техникумунда, уруу Светлана Кызылдың башкы, а Сергей—Москваның аъш-чем институдунда өөренип турар.

Валентина Ойдуп-ооловна аныяк салгалды эртем-билигге өөредир буянныг башкы ажылын уламчылавышаан. Амгы үеде ол Шагаан-Арыг хоорайның № 2 ортумак школазында төөгү башкызы. Амыдыралга хөй чүвени көрүп эрткен, чугаакыр, ажык сеткилдиг кижи-биле ужуражып, чугаалажырга, аңаа таныш эвес кижиниң сеткил-сагыжы безин чайгаар көдүрлүп, ажыл-херек, амыдырал-чуртталга дугайын ооң-биле чугаалажып оруксаазы келир. Валентина Ойдуп-ооловна клазының, өөреникчилериниң дугайын чугаалап чорда, чогум-на ындыг сеткил мени өөртүпкен.

Дөртку класска ооң төөгү кичээлинге олуржур аас-кежиктиг болган мен. Класста өөреникчилерниң быжыг сагылга-чурумун, кичээлге харыылаарда бедик идепкейлиг болгаш шын, тода харыылап турарын хайгаарап көрүп, башкының бөдүүн, билдингир тайылбырын дыңнап орарга, класста үжен ажыг өөреникчи башкызы-биле кады найыралдыг, бир демниг, чогаадыкчы коллектив апаар. Ынчаарда аңаа «ССРЭ-ге хамааты дайыны» деп теманы өөренип тургаш, кинодан, номнардан эки билдингир, чоңга сурагжып алдаржаан маадырлар Николай Шорс, Григорий Котовский, Октябрь, коммунистиг субботник деп сөстер дыңналып, сагышка мөңгези-биле артып калыр. Башкының кичээлди чогуур деңнелге эртирип билир байлак дуржулгазы, уран мергежили ындыг ханы салдарлыг чорду.

Ындыг болбастың аргазы чок, чүге дээрге Валентина Ойдуп-ооловна эге-даа, элээдиде-даа класстарның өөреникчилериниң чүү чүвеге сонуургалдыын эскерип өөренген, оларның психологиязын эки билир дуржулгалыг башкы. Ынчангаш школада партбюро аңаа пионер, комсомол организациязының ажылын шефке алыр партийжи даалганы бергени база таварылга эвес. Кижизидилге, өөредилге-методиктиг ажылга ооң дуржулгазы-даа бар.

Уругларның ол хөй-нииты организацияларының кижизидилге болгаш организас-массалыг ажылын хөй талалыг, солун, дээштиг болдурарынга ол хөй чүвени кылып, школачыларның тывынгыр, чогаадыкчы идепкейин көдүрген.

— Школага ыяап-ла төөгү башкылай бергеним, бир бодаарга, база шала элдеп чүве—деп, Валентина Ойдуп-ооловна хүлүмзүрүй аарак чугаалааш, уламчылады. — Востоковедение институдунга кол эртемнерниң бирээзи база төөгү чүве болгай, аңаа сонуургалым черле улуг чораан кижи-дир мен.

Республиканың улус чырыдыышкынының хоочуннарының бирээзи, дуржулгалыг коммунист-башкы өөреткен эртеминге тус-тус класстарның чүс хуу өөредилгезин улдуңдан улдуңче чедип ап, аныяк салгалга эртем-билиг бээр, ону культурлуг аажы-чаңга кижизидер улуг болгаш буянныг хамааты хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип чоруур.

Ан. ДАРЖАА.

Хой ажылы — чугула айтырыг

Түңнел чүге ылгалдыгыл?

Хой дээрге хөй орулганы берип турар мал-ла болгай. Ынчангаш хой ажылы — көдээ ажыл-агыйның база-ла орулгалыг адыры. Хойнуң баш санын өстүрери, продуктулуун бедидери кончуг чугула айтырыг. Ону чедиишкиниг шиитпирлээрде хамыктың мурнунда уксаажыдылга ажылынче онза кичээнгейни салыр херек. Хой ажылын хөгжүдериниң, ооң продуктулуун бедидериниң айтырыгларын, чогум чүнү кылза чогуурул дээрзин «Шын» солуннуң арыннарынга чугаалажып турары кончуг чөп. Солуннуң арыннарынга бо талазы-биле зоотехниктерниң, хойжуларның база өске-даа кижилерниң бижээн чүүлдерин улуг сонуургал-биле номчудум.

Бистиң «Кара-Хаак» совхозту ап көөр болза, мында хойнуң уксаазын экижидер ажыл куду деңнелде. Өске ажыл-агыйлардан чамдык эштерниң бижип турары ышкаш, чиңгенарын дүктүг, бөдүүн дүктүг болгаш өшкү дүктүг хойлар-даа бар. Моон алырга, уксаажыдылганы тускай эртемниглер чаңгыс угланыышкын-биле чорутпайн, ала-чайгаарлаашкынче кирип турары, коданнарда янзы-бүрү хойларның холушканы тодаргай ышкажыл. Ынчалза-даа мен маңаа өске чүүлдүң — чогумна хойжу кижиниң хууда харыысалгазының дугайын чугаалаар бодадым. Коданнар чаңгыс кырлаң ажылдыр турар хирезинде-ле хойжуларның ажылының түңнели чүге ылгалдыг болуп турарыл? Бо айтырыгже онза кичээнгей салып, тус-тус хойжуларның ажылын анализтеп, четпестерниң үнүп турар дөстерин казып тывар өй келген.

Бо талазы-биле чижек дилээри-биле ырак барган-даа хереэ чок. Бистиң «Кара-Хаак» совхозтан чамдык фактыларны маңаа киирип көрейн. Совхозтуң хойжуларының одар, турлаа чаңгыс девискээрде. Черниң оът-сигени-даа, мал чеми-биле хандырып турары-даа ылгал чок, бир дөмей. Ындыг турбуже чамдык хойжуларның коданнарындан дыка хөй баш хой эрткен чылын өлүп хораан азы ис чок читкен. 1971 чылда совхозка ниитизи-биле өлген хой 591 баш, читкен хой 415 баш. Шуптузу муң баш ажып турар. Чүгле «читкен» деп санап турар хойларның өртээн акшаже шилчидерге, хойжу турган Чооду Самданчап эрткен чылын 1820 рубль, Оюн Дажы-Серен—1024 рубль, Николай Чамзы—766 рубль болгаш Чечен Лопсаң—844 рубль өрелиг болган. Бо факт болза, ниитиниң малын кадагалаан үстүнде айыткан кижилерниң ээ-харыысалга чогун, күрүнениң хөреңгизин карак огу дег камгалаар ужурлуг тургаш, ону харын-даа самчыгдап турганын херечилеп турар-дыр. Үстүнде ады үнген кижилерни совхоз дирекциязы мал ажылындан чайлатканы черле чөптүг.

Кыжын хойнуң өлүр чоруу колдуунда-ла кадарчы кижиниң бодундан хамааржыр. Одарын шын таарыштырып кадарбас, дагже үндүр сүрүп кааш, бажыңындан барааның көрүп каап олурарга, кажаа-хоразын сагыш човангыр чылыглаваска, хой арып баксырай бербейн канчаар. Ооң түңнелинде өлүп хораар апаар.

Бо кышкы чаа фактыны ап көрээлиңер. Чооду Тыртый-оол күзүн бир кодан хураганнар хүлээп алгаш, кыштаары-биле Ондумга барган. Аңаа кыштагны багай эвес белеткээн турган, мал чеми база баксыраар хире эвес, эки чер. Ындыг турбуже-ле Тыртый-оолдуң коданындан дыка хөй хураганнар өлүп хораан. А өске коданнарда хой хүр турар. Моон чылдагааны чүдел? Мында кижи билип чадаар чүве чок. Тыртый-оол хураганнарын дагже үндүр сүрүп кааш, оларның соондан барбайн, карактап хайгааравайн турган. Харын-даа оон эрткеш, каш хонукта улаштыр арагалап келген. Ынчангаш хураганнар кыжын соокта черге-даа хонуп турган. Шак ындыг байдалга мал өлүп турбайн канчаар. Хамык ужур кадарчының бодунда деп чүвени бо чижек маргыш чокка бадыткап турар. Бо өөде чок малчынны совхоз дирекциязы ажылдан үндүрер ужурга таварышкан.

База бир чижек. Начын Марат биле Чоруңмаа Хүлер-оол олар кайызы-даа эрткен чылын бир-бир кодан хой хүлээп алган аныяк кадарчылар. Олар ажылынга кончуг кызымак, хоюн бичии-даа ээн салбас. Хүннүң-не кажаа-хоразын чылыглаан, хоюнуң арган-дорганын хайгаараан турар. Ам ол ийи малчынның коданнарында хойлар хүр, күш-чамы шыырак кыштаглап турар. Малчын кижи кежээ, кызымак болза, мал өлүп хоравас дээрзиниң бадыткалы бо эвес чүве бе?

Хойнуң дүгү чүге эвээш болуп турарыл дээрзиниң дугайында айтырыгга харыылаары-биле мындыг чижекти киирер бодадым. 1971 чылда «Кара-Хаак» совхоз күрүнеге 39 тонна дүк садар планныг тургаш, ону 42 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Ол эки-дир харын. Ынчаарга тус-тус хойжулар хой дүгүн четче бүрүн алыр дээш, канчаар ажылдап турарыл? Эрткен чайын бирле катап, Кара-Суг-Аксында кыштагга чеде бердим. Аңаа баргаш, караам-биле көрген чүвемге бүзүревейн, мырыңай аңгадай бердим. Сактырымга кышкы өдекте хөй дүктү токкеш, кургадыры-биле чадып-даа каан ышкаш болган. Черде өдек кырында-даа, кажааның ыяштарында-даа халаңнаан дүк, аңа ээрен-манчакла! Элдептиг чүве. Аңаа кыжын Салчак Лакпа хой кадарып кыштаан болгай. Ол бодунуң хоюнуң хамык дүгүн чула бастырып, кажаага ылдыртып каапкаш, ону тоовайн, көжүп чоруй барганы ол ышкаш. Хойну ынчаар ажаарга канчап черле хөй дүк алыр боор!? Ээчи эвес, ажыл-херекке харыысалга чок чоруктуң тодаргай чижээ бо-дур.

Бир тээ, хой ажылының чугула айтырыын солун арнынга чугаалажып турар болганда, мээң үстүнде көргүскеним ышкаш четпестерни чайладырының оруктарын, малчынның бот-харыысалгазын бедидерин, малчын кижи бодунуң ол адынга төлептиг болган турарын база чугаалашса чогуур. Шак ындыг четпестер турда, хой ажылын экижидери берге деп бодаар мен.

М. КИДИС-ООЛ,
хойжу.

Кызылдың тудуг кезектери кылыр комбинадының бетон-эзилдириг белдириниң моторизи Лариса Шипилина эң дээре ажылчыннарының бирээзи, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы. Аныяк кыс ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар кылдыр комбинатта калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, ээлчег нормазын доктаамал ажыр күүседип турар. Ол март айда ээлчег нормазын 150 хуудан кудулатпайн келген. Лариса ажылдавышаан, кежээки школада база өөренип турар.

ЧУРУКТА: Л. Шипилина башкарылга төвүнде ажылдап тур.

Н. СИРОТИННИҢ фотозу.

Малчыннар семинары

Седен-Дамбаа Ооржак биле Салчак Тойбу Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхозтуң дуржулгалыг хойжулары. Бо чылын оларның ажыл-ижи кончуг эки болуп турар. Оларның кайызы-даа 1972 чылда төрүүр чүс хойга онааштыр 100-100 хураганны алыр хүлээлгелиг. Амгы үениң байдалы-биле алырга, хүлээлгелерни ажыр күүседириниң бүгү аргалары бар. Эң ылаңгыя С. Тойбу бодунуң курлавырларын санап көргеш, хүлээлгезин харын-даа чүс хойга онааштыр 115 хураган алыр кылдыр өскерткен. Ол төрээн 200 хойдан 236 хураганны менди камгалап алган.

С-Д. Ооржактың коданында он тос хой ийистээн. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, ажыл-иш кончуг эки. Бо хойжуларның кыштаглары арыг-силиг. Мал чеми четчир. Хураганнарны эки ажаап, өстүрүп турар.

Чоокта чаа «Мурнакчының» дээре хойжуларының коданнарынга Бай-Тайга районнуң чамдык хойжулары, мал ажылының тускай эртемниглери — шупту 40 ажыг кижи барып, оларның мурнакчы дуржулгазын сонуургаан.

Чаңгыс-Теректиң Даг-Ужу... Ында Седен-Дамбаа Чалачыевич Ооржак кыштап турар. Аңаа Тээлиден, Шуйдан келген малчыннар аалдап барган. Ынча хөй чонну уткуп, оларга хамык ажыл-ижин бараалгадыр, сонуургадыр деп чүве улуг хүндүткел.

Аалчылар чыглып келгенде, хойжу оларны кажаазынче чалаан. Кажааның ортузунда клеткаларны тургускан, оларның ишти-даштындан чугайлаан. Мал чеми салыр коошпалар, шагжалар кончуг таарымчалыг кылдыр тургускулаан. Малга бээр янзы-бүрү чемниг. Аптечка база бар. Семинарны аңаа эртиргени таварылга эвес.

А кол-ла чүве болза, шевер хойжу бодунуң бодап тыпканы-биле малды суггарарын механизастааны кончуг сонуурганчыг болган. Хөй кажаазының иштинде улуг доскаарны тургускан. Суг сөөртүр машина келгеш, кажаа даштындан-на шланга дамчыштыр сугну ынаар кудуптар. Бир тээ доскаар кажаа иштинде чүве болганда, суг доңмас, ынчангаш даштыгаа турганынга бодаарга хойга чылыг сугну бээр апаар. Ол арганың бир ажыктыг талазы ол. Ийиде, демги улуг доскаарда кран кылып каан. Оон хоолайлар, шлангалар дамчыштыр суг бүгү-ле клеткаларга, харын-даа даштыкы чадагай кажаага безин баар. Ынчангаш демир-хуун тудуп алгаш, хой суггарып, ыңай бээр маңнап, артык үе чарыгдавас.

С-Д. Ооржак черле дарган болгаш шевер кижи. Мурнундан тура-ла хойну суггарарын механизастаарын бодап чораанын өөрүнге чугаалаан. Бодунуң планын эрткен чылын боттандырып кирипкен. Ам келир чылын ол системаны улам-на чаартып, сугну от салып тургаш, чылыдарын бодап турарын семинарның киржикчилеринге дыңнаткан.

Чыылганнар оон чоруткаш, Чаңгыс-Терек бригадазының төвүнүң чоогунда Салчак Седен-Дамбаевич Тойбунуң аалынга барганнар. Бо хойжу хураган алыр талазы-биле районда бирги черде чоруп турар. Оон аңгыда эрткен чылды сөөлзүреди колхоз ооң кыштаанга электри чырыын киирген. Бай-Тайга районнуң хойжуларындан бир-ле дугаарында электрижиттинген кыштаг ооңуу болган.

Чыылганнар. С. Тойбунуң хөй хураган ап турарының дуржулгазын сонуургааннар.

— Ооң бир «чажыды» дээрге, малды эки семиртип алганывыста — деп, Салчак Седен-Дамбаевич тайылбырлаан. Шынап-ла, ол эрткен чайын Шуй бажының чаагай оъттуг, сериин тайгаларынга алды-чеди катап көжүп тургаш, хоюн семиртип алган. А семис малдың хураганы шыырак, болуру билдингир-ле болгай.

Эш Ооржактыында дег Салчак Тойбунуң кыштаа арыг-силиг чылыг болгаш кургаг. Мал чеми база бүрүн четчир. Ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан.

Эрткен чылын хөй хураган алыр талазы-биле Бай-Тайганың чемпиону «Тээли» совхозтуң хойжузу С. Чүлдүм бодунуң чугаазынга семинардан хөй чүүлдү билип алганын айыткаш, эң ылаңгыя районнуң бүгү-ле төрүүр хой кадарган хойжуларының коданнарынга эш Ооржактың аргазы-биле бөдүүн механизацияны кылыры эргежок чугула дээрзин чугаалаан. Аңаа хөй күш болгаш материал-даа хереглеттинмес. Чүгле колхозтарның болгаш совхозтуң удуртур ажылдакчыларының дузазы, деткимчези херек.

«Кара-Хөл» колхозтуң хойжузу И. Балчый эрткен семинарның ажыктыын онзалап демдеглеп, шак ындыг дуржулга солчуушкунун чылдың бүгү-ле үелеринде эрттирери чугула дээрзин демдеглээн. Суурлар чоогунда турар малчыннарның коданнарынга электри чырыын киирери канчаар-даа аажок ажыктыг, ону тургузары үениң негелдези апарган. Ону районнуң удуртур, баштаар организациялары деткиир боор деп бүзүрелин илереткен.

Семинарның киржикчилери чаш хураганнарны ажаап өстүрериниң база малды суггарарының бөдүүн аргазының талазы-биле кончуг ажыктыг чүүлдү билип алганнар.

Ынчангаш районнуң малчыннарында шак ындыг мурнакчы депшилгелиг чүүлдерни нептередири-биле семинарларларны моон соңгаар доктаамал чорудары эргежок чугула дээрзин семинарның киржикчилери дугурушкан.

С. ХЕРТЕК.

Чагаа парлаттынмаза-даа

АЖЫЛ ЭКИЖЭЭН

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң төп суурy Бажың-Алаакта хөй-нииты организацияларының, ылаңгыя клуб чөвүлелиниң болгаш улусчу дружина бөлүүнүң ажылының кошкай бергенинин дугайын бо чылдың эгезинде көдээ бижикчилер Ө. Монгуш, К. Карасал олар бистиң редакцияга бижээннер.

Ук чагааларда бижээн чүүлдерге хамаарыштыр колхозта партия организациязы мынчаар харыылаан: **чагааларда бижиттинген фактылар шын, хөй-нииты организацияларының ажылын экижидер, корум-чурум камгалалын күштелдирер дугайында айтырыгны партбюрога, көдээ Советтиң күүскомунуң хуралдарынга чугаалашкаш, тодаргай хемчеглерни алган.**

СЭКП райкомунуң пленуму

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Маңаа март 27-де СЭКП Каа-Хем райкомунуң ээлчеглиг пленуму болуп эрткен. Аңаа төөгүлүг улуг байырлал — ССРЭ-ниң 50 чылынга уткуштур районнуң партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары Н. П. Федоров кылган. Пленумга «Кызыл тук» совхозта, «Тиилелге» колхозта парторганизациялар секретарьлары У. Ч. Салчак, Н. Д. Монгуш, «Тыва кодээ тудуг» трестиң ол районда участогунуң начальниги В. В. Сарапулов болгаш бөгүн-даа өскелер санал берген.

Илеткелчи болгаш санал берген эштер ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын районнуң ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, канчаар-даа аажок улуг көдүрлүүшкүн-биле чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алганын, ажыл-чорудулганың дайынчы программазы ол төөгүлүг документини партия организациялары ажылчы чоннарга калбаа-биле таныштырып турарын чугулалап демдеглээн. Ол ышкаш пленумнуң киржикчилери улуг юбилейни төлептиг күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш районнуң ажылчы чоннарының чорудуп турар ажыл-херектеринге доктаа-ганнар.

ССРЭ-ниң 50 чылынга күжениишкиниг белеткенмишаан, районнуң ажыл-агыйлары болгаш бүдүрүлгелери тоску беш чылдың ийиги чылын багай эвес эгелээн. Ылаңгыя «Октябрь 30 чылы», «Коммунизмче орук» колхозтар күрүнеге эът болгаш сүт садарының планын март 15-теле ыракта ажыр күүседиипкен-нер. Ол ышкаш районда орук-бүдүрүлгениң болгаш ыяш ажыл-агыйының участоктары бирги кварталдың планын март 20-де чедиишкиниг күүсеткенин рапорттаан.

СЭКП райкомунуң пленуму улуг юбилейге уткуштур районнуң партия, совет, ажыл-агый болгаш өске-даа хөй-нииити организацияларының чорудар ажылдарының талазы-биле делгеренгей хемчеглерни хүлээп алган.

ТӨЛЕПТИГ БЫЗАҢЧЫ

Кызылдың септелге-тудуг эргелелиниң бригадалары чуртталга, албан организация черлериниң бажыңнарын септээр талазы-биле ажылдарны чорудуп турар.

Ында ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип, эки ажылдап турар бригадалар, беш чыл планын күүседир херекке хууда төлептиг үлүүн киирип чоруур мурнакчылар хөй.

— ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка № 16 уруглар садының болгаш Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң септелгезинде ажылдап турар Фёдор Яковлевич Евдокимовтуң бызанчылар, Көдээ ажыл-агый техникумунуң база капитал тудуг бөлүүнүң бажыңнарында Фёдор Маркович Гершановтуң бригадалары эки түңнелдерни чедип ап, январь болгаш февраль айларда планныг даалгаларын күүсеткен. А эки ажылдап турар мурнакчыларның саны улам-на өзүп турары өөрүнчүг — деп, эргелелде партия организациязының секретары улуг экономист Александра Семёновна Харина биске чугаалады.

Улуг-Хем кудумчузунда ийи каът чуртталга бажыңының капитал септелгезин Николай Васильевич Зверевтиң бригадазы чорудуп турар.

Бригаданың кежигүннери шупту аныяктар. Ынчалзажок ында эргелелдиң хоочун ажылчыны, ленинчи юбилей медалының эдилекчизи Шимит Даваевич Ширбиижик өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп, бүдүрүлгениң мурнакчыларынга чөптүү-биле санадып келген.

Ол 1960 чылдан бээр маңаа ажылдап келген. Школа-сургуулга-даа өөренип чорбаан, боду-ла бижик-билигни чедип алган бөдүүн ажылчынның сагыш-сеткилиниң байлаан, сонуургалын кижи кайгаар.

Ол тыва чечен чогаалга хандыкшылдыг, бистиң ном үндүрер черивистиң үндүрген тыва дылда номнарын шуптузун номчуп каапкан, оларның дугайында бодунуң бодалдарын чугаалаан орар.

— Чечен чогаалывыс улам сайзырап, чаа-чаа номнар садыгга кирип турар. Ынчалзажок ажылчын кижини, ылаңгыя бөдүүн тудугжуну чуруп көргүскен чогаалдарның чогу хараадапчыг. Күрүне шаңналының лауреады Салчак Токаның ажылчын Түменхөө дугайында тоожузун улуг сонуургал-биле номчаан мен. Бөгүнгү амыдыралды, бөдүүн кижилерни чуруп көргүскен чаа чогаалдарны манавас аргажок — деп, Шимит Даваевичиниң чугаазы-ла чөп.

Ажыл шагының соонда ол черле анаа орбас. Кандыг-бир номну, азы «Шын» солунну тудуупкан, номчаан орарын бола көөр. Бистиң чуртувуста, делегейде чүү болуп турарын ажылчын ханы медереп билип орар.

Ооң база бир хандыкшылдыг чүвези — шыдыраа. Суббота азы воскресенье хүннеринде үе-шагын шын планнап алгаш дыштаныр, паркка барып шыдыраалаар шакты база ыяап-ла тып алыр.

Номга, солун, сеткүүлге, спортка хандыкшыл ооң сагыш-сеткилин улам байыдып, эки ажылдаарынче сорук кирип турар дээрзи чугаажок.

Эргелелдиң хүндүлел самбыразынга хөй удаа кирип келген ажылчын Ш. Д. Ширбиижиктиң бодалы, планы база солун.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

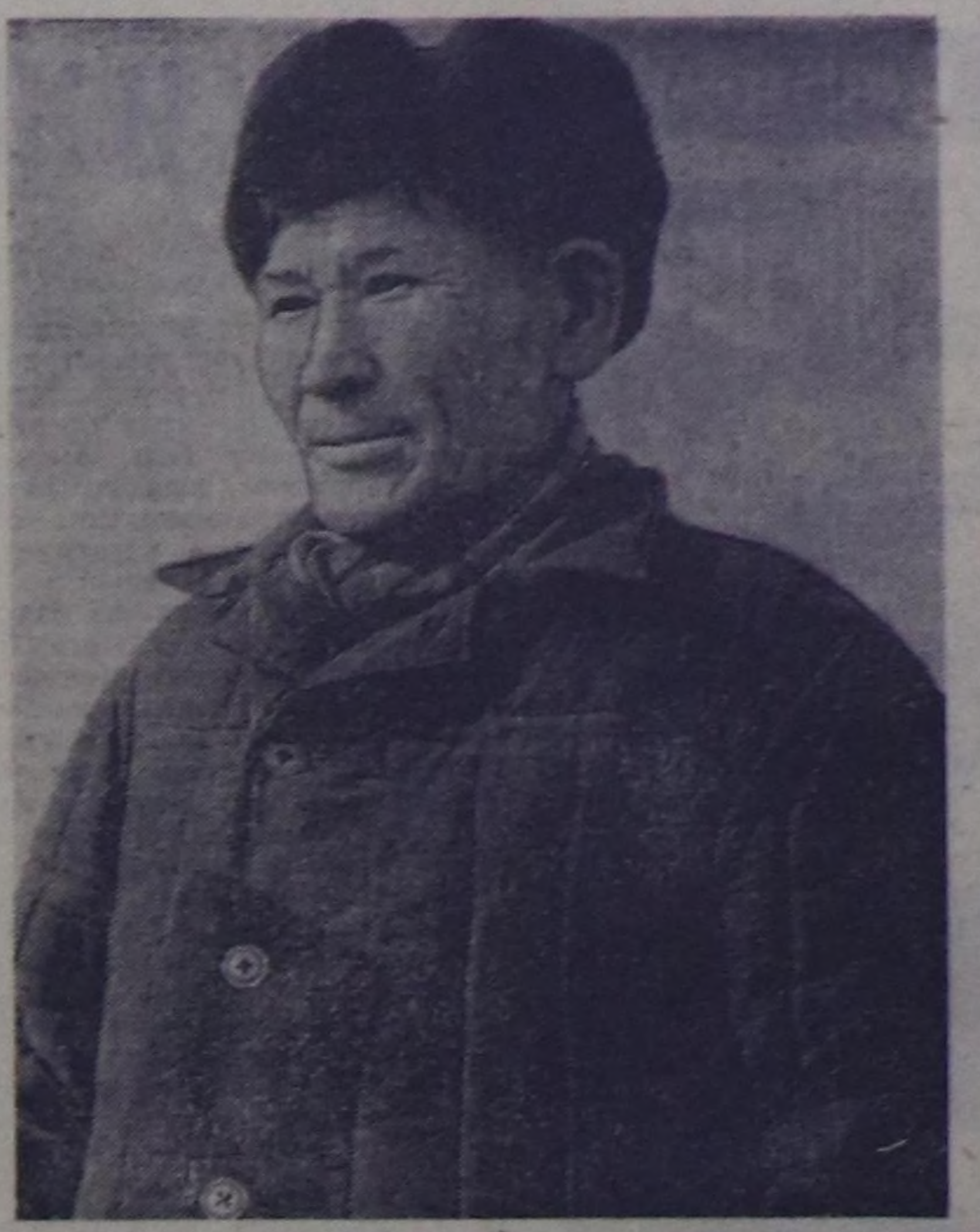

ЧУРУКТА: Ш. Д. Ширбиижик.

Авторнуң фотозу.

Юрист консультантылар хуралы

Чоңга юридиктиг дуза көргүзер талазы-биле Кызыл хоорайда тургустунган хөй-ниитичи консультация пунктуларының консультантыларының хуралы болуп эрткен.

«Чоңга юридиктиг дуза көргүзер консультация пунктуларының ажылының түңнелдери болгаш сорулгаларының дугайында» илеткелди республиканың юстиция министриниң оралакчызы Р. Цуканова кылган.

Юридиктиг консультантыларның ажыл хуваалдаларының болгаш планнарының дугайында информацияны профэвилелдериниң область чөвүлелиниң юрист консультантызы С. Дорсат кылган.

Хуралдың киржикчилери хөй-ниитичи юридиктиг консультация пунктуларының эргежок чугулазын өөренип көргеш, хоорайга он чедир ындыг пунктуларны ажыдарын көрген.

Пассажирлер АТБ-зинде тургустунган консультпункт чоң ортузунга юридиктиг тайылбыр ажылын эки чорудуп турар. Ында консультантылар — Юстиция министерствозунуң кол консультантызы Э. Оюн, профэвилелдерниң область чөвүлелиниң ажылдакчылары И. Калинин, Н. Соломатова, республика прокурорунуң улуг дузалакчызы Н. Цыганкова оларның идепкейлиг ажылдаанын айыткан.

Хуралга Тыва АССР-ниң Дээди судунуң даргазының оралакчызы Е. Шуст, Юстиция министерствозунуң консультантызы Е. Рачковская, пассажирлер АТБ-зинде профэвилел комитединиң даргазы Ю. Мыльников болгаш өскелер-даа үнелиг саналдарны бергеннер.

Н. БИЖЕК.

Доозукчулар кежээзи

Дүүн, Кызылдың башкы училищезинге доозукчулар кежээзи болуп эрткен. Аңаа республиканың янзы-бүрү булуңнарында ажылдап турар башкылар, мурнунда ол училищени дооскан улус ажыл-агыйының хөй янзы адырларында амгы үеде ажылдап турарлар чалаттырган. Чаңчыл болган кежээни училищениң директору М. Х. Чымба ажыткан.

Башкы училищезиниң баштайгы доозукчуларының бирээзи Чаа-Хөл ортумак школаның башкызы Виктор Кызыл-оол бодунуң шилип алганы тускай мергежилиниң онзагай болгаш харысалгазының дугайында сургуулдарга чугаалап берген.

— Маңаа өөренип киреримде тыва дылды безин орта билбес турдум. Училищениң башкылары, ылаңгыя ооң хоочуннарының бирээзи И. Ч. Эргил-оол (ол бөгүн мында олуржуп турар-дыр) меңээ бо дылды төрээн хакас дылым-биле бир дөмей билир кылдыр өөренип алырынга үнелиг дузаны чедиргенин кижи кайын уттур. Амгы үеде мен тыва дылды эки билир болгаш харын-даа удуртуп турарым школада ону башкылап турар мен — деп, Чербиде кадыкшылга школазының директору М. Н. Ташдантинов бодунуң сактыышкынынга чугаалаан.

Башкы училищезиниң тургустунган үезинден бээр ажылдап келген хоочун кижизидикчилериниң чагыг сөзүн кажан-даа уттуайн чорууруп кежээге чүве чугаалаан доозукчулар: Өвүрнүң улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи Доңгак Таңгай-оол, Тываның эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы Дарыма Ондар, Кызылда уруглар садының эргелекчизи В. Горбунова, башкылар билии бедидер институттуң методизи Э. Ондар, Иштики херектер министерствозунуң ажылдакчызы майор О. Оттук-оол олар сактып чугаалааннар.

Училищениң үндезилекчилериниң бирээзи, амгы үеде ооң өөредилге эргелекчизи В. Л. Ладанова мурнундагы доозукчуларга болгаш амгы сургуулдарга бодунуң үнелиг чагыгларын чугаалаан. Кежээниң төнчүзүнде училищениң күш-культура салбырының сургуулдары «Че бе, спортчулар!» деп көргүзүгнү чыылганнарга сонуургаткан. Кежээ кончуг солун эрткен.

О. НАМЧЫЛАК.

Делегей бо хүннерде

ПКАП ТК-ның IV пленуму

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП ТК-ның Варшавага боон эрткен IV пленуму чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планының кол сорулгаларын чугаалашкан, а ол ышкаш ПУР-нуң Сеймингe соңгулданың түңнелдериниң дугайында информацияны дыңнаан. Хүн чурумунуң бирги айтырыының талазы-биле пленумнуң хүлээп алган резолюциязында чугаалааны: 1971 чылда болгаш бо чылдың бирги кварталында планныг даалгаларның боттаныышкынында чедип алдынган чедиишкиннер ПКАП-тың чорудуп турар ниитилел-экономиктиг политиказының шынныын бүрүн бадыткаан. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң хемчээлдеринге экономиктиг кады ажылдажылганың чедиишкинниг хөгжүлдезиниң дугайын бо чедиишкиннер база херечилеп турар. Социалистиг экономиктиг интеграцияның программазынга үндезилээш, бо кады ажылдажылганы улам ыңай ханыладыры ПУР-нуң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң амгы беш чыл планының даалгаларын күүседиринге чугула быра болган турар ужурлуг дээрзин резолюцияда чугаалаан.

ПУР-нуң Сейминге соңгулданың түңнелдериниң дугайында пленумнуң шиитпиринде демдеглээни болза, соңгулданың түңнелдери ПКАП-тың VI съездизинге айыткаңы ПУР-нуң улам ыңайгы социалистиг хөгжүлдезиниң программазын бүгү улустуң деткип турарын көргүскен, социалистиг тургузуушкунга, Совет Эвилели-биле найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарынга, социалистиг дем каттыштырылгазының лагерин быжыглаарынга улустуң өзүп турар идей-политиктиг чаңгыс эвиниң илерели болган.

ПКАП ТК-ның пленуму организастыг айтырыгларны база чугаалашкан. Пленум Ю. Тейхмны ПУР-нуң чазааның президиумунга ажылдаарының сүмелээн болгаш ооң-биле холбаштыр ону ПКАП ТК-ның секретары хүлээлгезинден хостаан. ПКАП ТК-ның Секретариадының кежигүнүнге З. Жандаровский соңгуткан.

Чаагай түңнелдиг кады ажылдажылга

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Социалистиг чурттар-биле, хамыктың мурнунда Совет Эвилели-биле сырый кады ажылдажылга Венгрияның экономиктиг хөгжүлдезиниң быжыг үндезини деп, «Мадьяр немзет» солун бижээн. Эрткен чылдыы-биле деңнээрге бо чылын Венгрияның Совет Эвилелинче чорудар бараанnары 13—15 хуу өзер. ССРЭ-ден чурт иштинче киирер бараанnар 11—13 хуу көвүдээр. Ам ВУР-нуң бүгү даштыкы садыг саарылгазының үштүң бир кезиинден ажыы Совет Эвилелиниң үлүүнге онаажып турар.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXV сессиязынга социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазын улам ыңай ханыладыр болгаш сайзырангайжыдар, экономиктиг интеграцияның хөгжүдер талазы-биле хүлээп алган Комплекстиг программага үндезилээш, совет бүдүрүлгелер-биле, ылаңгыя саналга техниказының талазы-биле венгр үлетпүрүнүң хөй алырларының кады ажылдажылгазы шапкын хөгжүүр дээрзин солун бижээн.

Станоктарны даштыкы чурттарже

ПРАГА. (СЭТА). Готвальд хоорайда машина тудуушкунунуң заводунуң ажылдакчылары хөй бөлүк автоматтыг токарь станоктарны болгаш өске-даа деригни даштыкы чурттарже чорудары-биле белеткээн. Чүгле эрткен чылда безин завод ындыг хевирниң станоктарын болгаш оларның артык кезектерин 35 миллион крон түңге бүдүрүп үндүрген.

Станок тудуушкунуң чехословак экономиканың кол адыры деп адап турары чөптүг болгаш республиканың даштыкаар үндүрер бараанnарының база бир кол чүүлү болуп турар. Чехословак станоктар бедик шынарлыы-биле онзаланып ылгалып турар. Беш диптин 80 хире чурту «Чехословакияга кылган» деп маркалыг 20 муң станокту чыл бүрүде садып ап турар.

Чехословакия Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң хемчээлдеринге каш-каш он хевирниң станоктарын бүдүрериn специализастап турар. Чижээ, эрткен чылын Чехословакияның Совет Эвилелинче, социалистиг өске-даа чурттарже үндүрген станоктары, машиналары болгаш үлетпүр дерии бо адырның даштыкаар үндүрген ниити чүүлдериниң 70 ажыг хуузу болган.

Фам Ван Донгтуң чугаазы

ХАНОЙ (СЭТА). ВДР-ниң Национал хуралының чоокта чаа боон эрткен ийиги сессиязынга ВДР-ниң Премьер-Министри Фам Ван Донг илеткел кылган. Вьетнамда амгы байдалды болгаш вьетнам улустуң сорулгаларын ол тодаргай чугаалаан.

АКШ-тың агрессиязынга удур вьетнам улустуң демиселин илеткелде колдадыр киирген. Мурнуу Вьетнамга хамаарыштыр америк империалистерниң планнары өскерилге чок арткан. Олар Мурнуу Вьетнамны чаа хевирниң колониязы болгаш АКШ-тың шериг баазазы болдурарын, а ол ышкаш Вьетнамның ийи аңгы башкаланганын мөңгежидерин кордап турар. Фам Ван Донг бүгү Индий-Кыдатка дайынны өөскүткени дээш америк агрессорларны буруу шапкан болгаш дайынны «вьетнамчыдарының» планының буурап дүшкени бо үеде мыңай тодаргай болу берген дээрзин демдеглээн.

Фам Ван Донг шериг, политиктиг болгаш дипломаттыг фронтуларга вьетнам улустуң чедип алган тиилелгелериниң дугайын тодаргай чугаалаан.

Вьетнам улус Вьетнам талазы-биле Париж чөвүлел хуралын бодунуң боттуг көрүп турарын база катап бадыткап, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның тайбың таарыштыр шиитпирлээшкиниң дугайында чеди чүүлден тургустунган программазын делегейниң улустарының деткээнинге күзелиниң ханганын илергейлеп турар деп, Премьер-Министр чугаалаан. Вьетнам талазы-биле Париж чөвүлел хуралын түңнел чок байдалга чедирип турар АКШ-тың хөделиишкиннерин Фам Ван Донг буруу шапкан.

ВДР-ниң экономиктиг хөгжүлдезиниң болгаш ооң камгаланыр аргазын быжыглаарының айтырыгларын илеткелде база көрген. Соңгу Вьетнам социалистиг тургузуушкунунуң оруу-биле бүзүрелдиг чоруп орар болгаш улус ажыл-агыйын, культураны хөгжүдеринге, чоннуң амыдырал байдалдарын экижидеринге чедиишкиннерни чедип ап турар дээрзин Фам Ван Донг демдеглээн. ВДР бодунуң экономиказын ВАП ТК-ның 19-ку пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр социалистиг улуг бүдүрүлгениң экономиказы болдурар төлээде, шиитпирлиг ужур-дузалыг элээн сорулгаларны күүседир ужурлуг деп илеткелде демдеглээн.

ВДР-ниң Национал хуралының ийиги сессиязынга 1972 чылда ВДР-ниң экономиказын хөгжүдериниң сорулгаларын болгаш планныг көргүзүглерин, күрүне бюджедин бадылаан.

Күрүне эргилдезин кылыр сорулгалыг сүлчээни илеретткен

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң истелге органнары күрүне эргилдезин кылыр сорулгалыг сүлчээни илереткен. Чилиниң иштики херектер министри Эрнан Дель Кантонуң телевидение дамчыштыр чүве чугаалап тургаш медеглээни: сүлчээчилер — «Патриа болгаш либертад» дээр барыын үзелдиг организацияның кежигүннери чурттуң президентизи Сальвадор Альендени өлүрери-биле белеткенип турган.

Национал айыыл чок чоруктуң Дээди чөвүлелиниң хуралы күрүне баштыңының даргалаашкыны-биле аңаа боон эрткен. Чилиге удур сүлчээге даштыкы монополияларның болгаш Төп разведка эргелелиниң киришкенин америк журналист Андерсоннуң парлалгага сойгалаанынга холбашкан документилерни чөвүлелге чугаалажып көрген. Чазакка удур сүлчээниң тодаргай чүүлдерин чөвүлелге дыңнаткан болгаш аңаа киришкен кижилерниң аттарын айыткан.

Сүлчээчилер март 25 дүнезинде эргилдени кылырын планнап алган болган. Ол сорулга-биле олар шериг кижилер болгаш полиция-биле харылзаа тургузуп эгелээн. Ынчалза-даа олар сүлчээге киржириинден шиитпирлиг ойталаан.

Чилиниң чазаа медеглел парлап үндүрүп, Чилиниң иштики херектеринге даштыкы холгаарлаашкын дугайында америк журналистиң парлап үндүрген чажыт документилериниң болур-чогууру-биле өөрениn көрүп турар дээрзин ында чугаалаан. Чилиге экономиктиг сандараашкынны болгаш политиктиг кризисти болдурар, ол байдалдарда конституциялыг ёзу-чурумну узуткаар болгаш демократтыг чазакты дүжүрер дээр оралдажыышкынны кылыр сорулга-биле бир даштыкы күрүнениң төлээлекчилери-биле чамдык чили хамаатыларның болгаш организацияларның кады хөделиишкиннериниң дугайында материалдарны чазак база хынап көрүп турар.

Патриоттарның согуглары күштелип турар

ХАНОЙ. (СЭТА). Индий-Кыдаттың чурттарында калыг-дошкун тулчуушкуннар үргүлчүлевишаан. Тулчуушкуннар шөлдеринге артык күштү чедип алыр дээр америк агрессорларның болгаш оларның чалчаларының бүгү оралдажыышкыннары турлажок. Патриотчу күштер инициативаны боттарының холдарында быжыы-биле тудуп турар. Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчыларының Тайнинь девискээринге чоруткан халдаашкыннары дыка шыңгыы болган. Оон ужурунда америк-сайгон командылал Камбоджада, Мурнуу Вьетнамда дайылдажып турар-сайгон чалча шериглерниң каш-каш мун солдаттарын Тайниньде камгаланып турар кезектеринге дуза көргүзери-биле олче чорудуп эгелээр ужурга аргажоктан таварышкан. Төп шатта болгаш демилитаризастаан зонаның мурнуу талазында девискээрде калыг-дошкун сегиржип алыышкыннар боор турар. Төп шатка патриоттар үш америк вертолётту дүжүр аткан, а Мурнуу Вьетнамның соңгу талазынга чалча шериглерниң үш шериг баазазын күштүг-биле боолаан.

Камбоджада патриотчу күштер март 27-де Кампонгтрать можуда дайзынның туруштарын ракета-миномёт-биле боолаан. 36 шакта үргүлчүлээн кадыг-дошкун тулчуушкун үезинде хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары дайзынга дириг күш болгаш техника талазы-биле улуг когаралдарны таварыштырган.

Лаостан дыңнадыгларны ёзугаар алырга, март 24-тен 25-че дүне тус черниң патриоттары Луангпрабангтың соңгу-чөөн талазынче 30 километр ырак черде болгаш Сиенгкуанг можуда барыын үзелдиг күштерниң туруштарынче халдаан. Дайзын хөй санныг солдаттар, офицерлерин өлүртүп, балыглаттырып когараан.

МАГАДАН. Кудумчуда хат-шуурган, дүвү, соок, а «Пригородный» совхозтуң теплица комбинадының шил крышаларының адаа кезээде чылыг. Ында чалдарның кырында согуна, помидор, огурец өзүп турар.

Эрткен чылын 80 тонна огурецти болгаш 23 тонна помидорну хоорай чурттакчыларынга чорудуп берген. Ногаа ажылдакчылары планныг даалгаларын ийи катап ажыр күүсеткен. Бир дөрбелчин метрден-не 23 килограмм огурецти ажаап ап турар.

1972 чылда совхоз 235 тонна ногааны алырын планнаан.

ЧУРУКТА: ногаа ажаакчызы Римма Пехакова рассаданы олуртуп тур.

С. БЕЛЯВОЙНУҢ фотозу (СЭТА-ның фотохрониказы).

Чагаалар допчулалы

Малчыннарның олчазы

Мал ажылында харысалгалыг үе — хой оолдаашкынының чер-черде чедиишкиниг эртип турарының дугайында республиканың янзы-бүрү булуңнарындан редакцияга чагаалар хүннүң-не он-ону-биле келгилээр. Ниитиниң малының баш санын өстүрер, ооң чаш төлүн онча-менди алыр, продуктулуун бедидер дээш боттарының амыр-дыжын сагынмайн кызымаккай ажылдап турар хойжуларның, кадарчыларның, сакманчыктерниң дугайында чылыг сөстерни оон номчуп болур.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр чартык чүс чыл болур оюнуң байырлалынга төлептиг үлүүн киирер дээш, ажылдап турар «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының малчыннарының дугайын бистиң идепкейлиг бижикчивис И. С. СЕДИП-ООЛ бижип турар. Ол улуг байырлалга белеткел дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалы-биле таныышкаш, салбырның малчыннары улам-на улуг чедиишкиннерлиг ажылдаарын шиитпирлеп алганнар. Амгы үеде ында малдың кыштаглаашкыны эки эртип, хой оолдаашкынының чедиишкинниг чоруп турарын бижикчи дыңнаткан. Мал чеминиң коданнарга чедирилгези багай эвес организастатынганындан, суггат болгаш чемгерилгезиниң үзүктелиишкин чок болуп келгениндеn салбырда бо хүннерге чедир оолдаан 3181 хойнуң боттарының-даа күш-деңгилдези эки, оон 3199 хураган онча-менди алдынган дээрзин ол өөрүшкү-биле дыңнадып турар.

Ол ышкаш салбырда 30 инек бызаалаан, ооң бызаалары эки доруугуп турарын, мал ажылынче аныяктарны хаара тударынче салбырда кичээнгей салып турарын эш Седип-оол дыңнаткан. Амгы үеде Кызыл-Даг салбырының 30 ажыг аныяктары болгаш комсомолчулары мал ажылында ажылдап турар.

Республиканың база бир өске ужунда турар ажыл-агыйдан келген чагаада шээр мал оолдаашкынының чоруп турарын дыңнаткан. Ол болза Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунуң хойжуларының дугайында ук колхозта кол зоотехник Б. С. ДАК-ХӨӨНҮҢ чагаазы. Колхозта шупту төрүүр 7200 хойнуң 3500-ү бо хүннерге чедир оолдапкан, оон 3530 хураганны менди алганын ында чугаалап турар.

Малдың чаш төлүн менди алыр дээш демиселге эресшудургу чорууну көргүзүп турар малчыннарны ында мактап демдеглээн. Оларның арazында төрээн 300 хоюндан 310 хураганны алган эш Алдын-Херелди, 210 хоюндан 215-ти алган эш Хайыңны, 250 хоюндан 255-ти алгылаан эш Орус-оолду, эш Шыдыраны бижикчи онзалап айыткан.

Мал кыштагладыышкыны районда бо чылын бергедээшкиниг эртип турарын айыткаш, бижикчи аңаа холбаштыр ажыл-агыйда ап турар хемчеглерни бижип турар. Колхоз баштаар чери бо айтырыгны чугулага көрүп, малчын коданнарда үш тракторну, далбый тырттар 2 тевени быжыглаан болгаш ниитизи-биле 75 кижини хойжуларже сакманчыктедип аъткарган. Мал чеминиң сөөртүлгезинде 3 автомашина, 3 трактор ажылдап турарын ында бижээн.

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Хүтте бода мал бригадазында ажылдап, чурттап турар Д. Ө. МААДЫ мал кыштагладыышкынының дугайында кыска медээни биске чоруткан. Ук бригадада ниитизи-биле 600 баш мыйыстыг бода мал, 300 хире чылгы бар. Оларның күш-деңгилдези эки. Ниитиниң малын хүр кыш ажырар, оларның азырал-тежээлдезинге сагыш човангыр болуп турар эш-өөрүнүң чижээнге Хөн деп черде шарыжыктар кадарчызы эш Күскейни адаан. Ооң чоогунда молдургалар ажаакчызы К. Шыырапты чайын мал чемин четчир кылдыр белеткеп алганындан, амгы үеде ооң бо талазы-биле курлавыры канчап-даа чедер болуп турарын ында айтып турар.

А бо кыска медээни Кызыл хоорай Совединиң «Тере-Хөл» колхозундан бижикчи Ч. Д. Дамдың биске чоруткан. «Балчыр Домааның дугайында малчын не деп чугаалап болур. Ооң уруглары тос кижи: Хөй уруглардыг болза-даа хойжулаа-ла үр болбаан болгаш ону аныяк малчын деп санап турар. Эрткен ажыл-агый чылында ооң көргүзүү колхозта бүгү малчыннарны ашкан. Бо юбилейлиг чылда база-ла эки үре-түңнелдиг болур дээш ол кызымаккай ажылдап турар» — деп, ол бодунуң чагаазында бижээн. Б. Домааның кодан-ында төрүүр 488 хойнуң 180-ни оолдапкан болгаш оларның чаш хураганнары четче-менди доругуп турарын ол биске дамчыткан.

Ниитиниң малын кыштың шириин соогундан чаңгыс-даа баш хоратпайн, оларның чаш төлүн менди алыр дээш шыңгыы демисел республиканың чер болганында чедиишкиннинг үргүлчүлевишаан. Чаа беш чылдың ийиги чылында малдан алыр продуктуларны улам ковудедип тургаш, ону күрүнеге садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг боттандырарынга малчыннар төлептиг үлүүн киирип шыдаарлар.

ССРЭ-ниң 50 чылынга уткуштур

★

Москваның Төп делгелге залында ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга тураскааткан Молдав болгаш Белорус ССР-лериниң чурукчуларының, урап-шеверлериниң кылган ажылдарының делгелгези ажыттынган.

Кайы-даа республикаларның чурукчуларының кол темазы — төөгү-революстуг болуушкуннар, Ада-чурттуң дайыны болгаш амгы чаа амыдырал. Белоруссиядан Г. Муромцевтиң «Чечектел-ле, Белоруссия» деп скульптуразы, Н. Казакевичиниң «Чалыы назын» болгаш А. Малишевскийниң «Хатынь» деп чуруктары черле онзагай Молдавиядан 400 хире ажылдар келген.

Үстүнде чурукта И. Степановтуң «Октябрь» деп триптихинден фрагмент, Л. Щемелевтиң «Мээң төрүттүнгеним» деп чуруу.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.
Авторнуң фотолары.

★

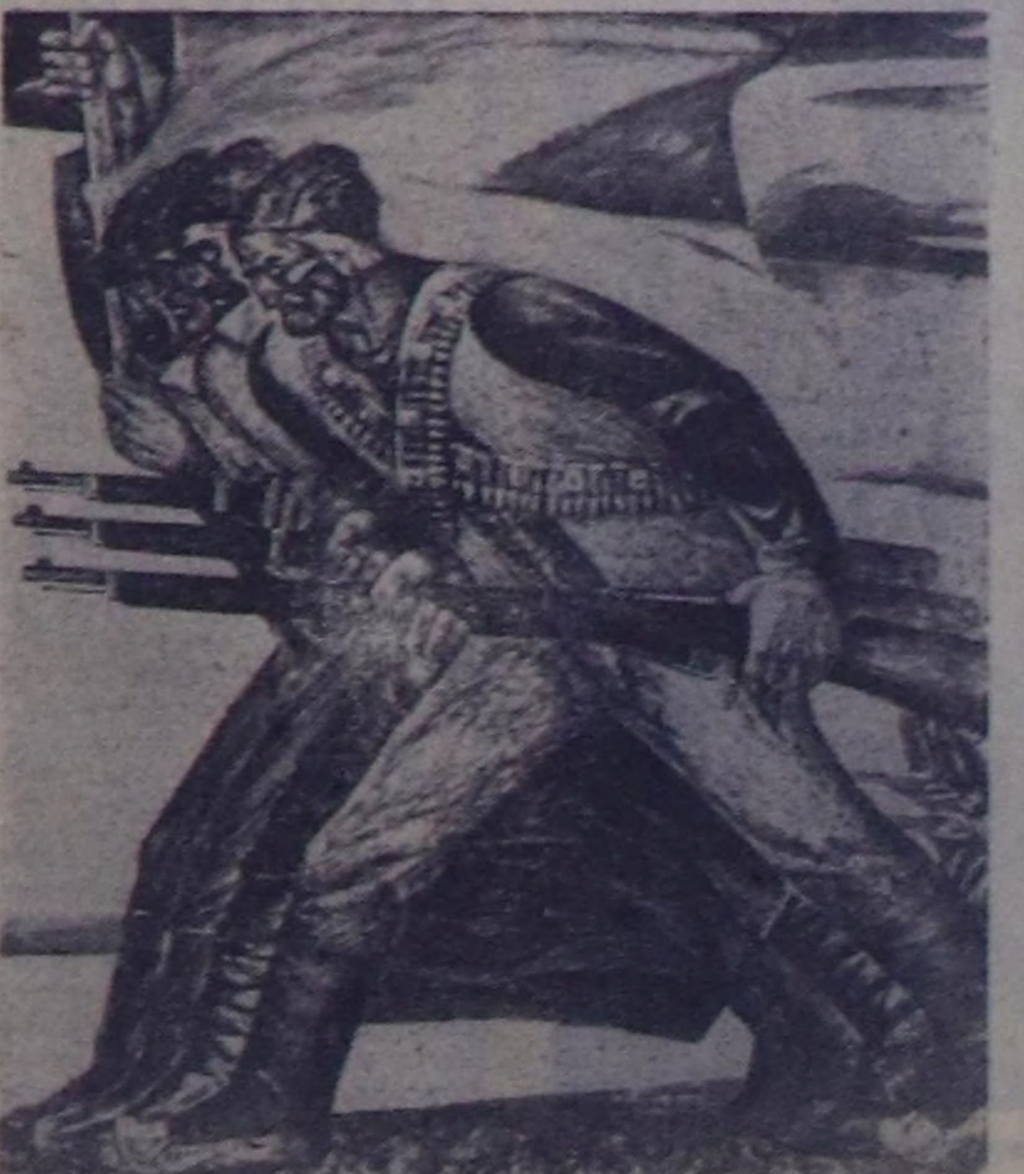

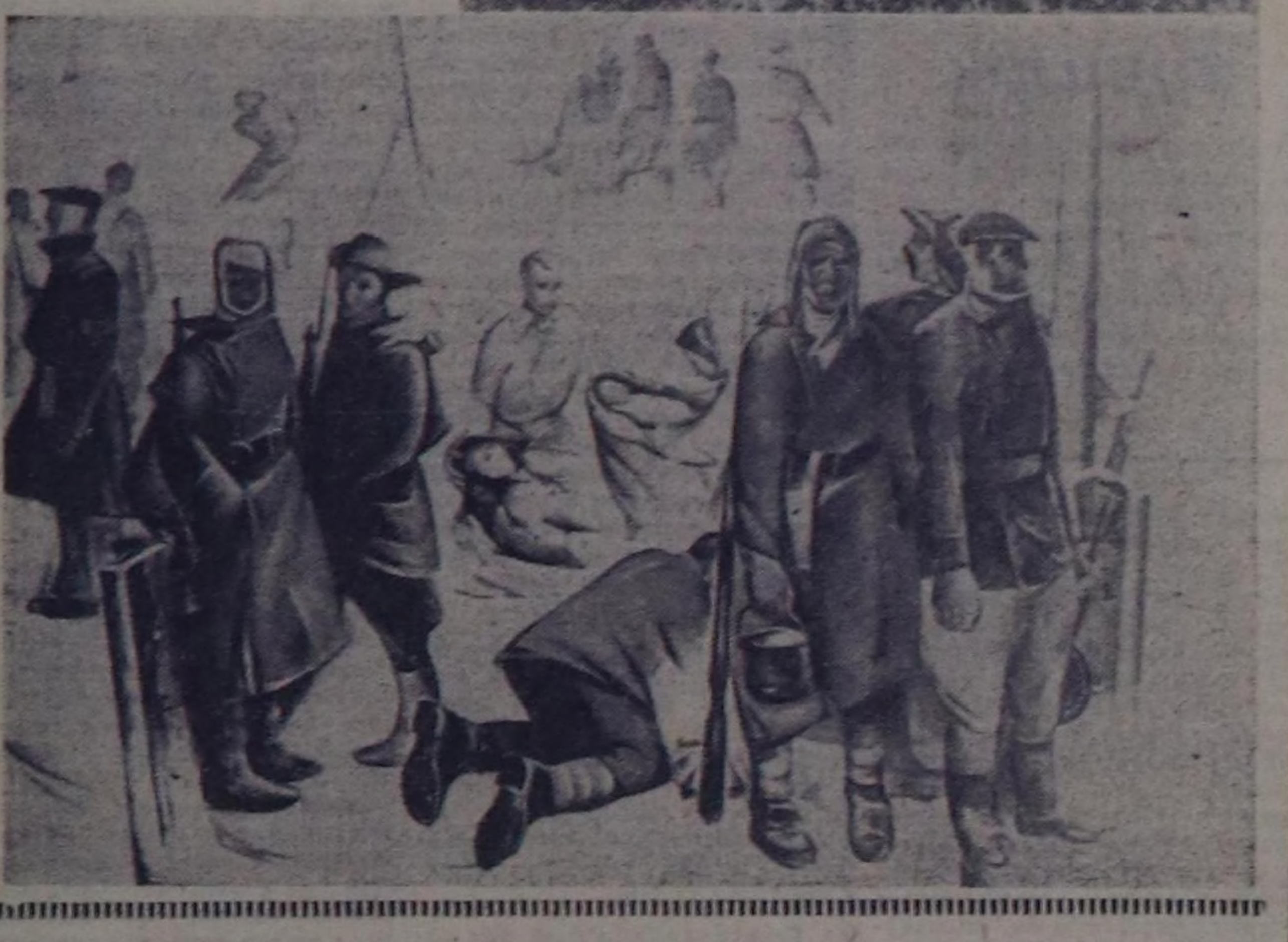

УЖУРАЖЫЫШКЫН

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Телевидение болгаш радио комитединиң ажылдакчылары Таңдыда Кур чер суурнуң телевидение көрүкчүлери, радио дыңнакчылары-биле ужурашкан.

Телевидение болгаш радио чоннуң политиктиг билиин база культурлуг деңнелин бедидеринге эжок улуг ужур-дузалыын чүве чугаалаан эштер демдеглээн.

Ужуражыышкынның түңнелинде телевидениениң болгаш радионуң симфониялыг оркестри чыылганнарга концерт көргүскен.

Н. АЛЕКСЕЕВ.

КИЖИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Тыва АССР-ниң социал хандырылга ажылдакчыларының чөвүлел хуралы

«Бүгү түвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга» деп, чоннуң чаагай чоруун бедидер талазы-биле Коммунистиг партияның тоску беш чылдың кол сорулгазы кылдыр илип үндүрген угланыышкыны социал хандырылга черлериниң ажылынга кол хамааржыр.

Бурунгу хүн Кызылга болуп эрткен социал хандырылга ажылдакчыларының республика чөвүлел хуралы ажылчы чоннарга пенсия тыпсырын болгаш социал хандырылганың бүгү хевирлериниң ажылын экижидер, ону боттандырарынга күрүнениң үндүрген хөреңгизин чөп чарыгдаар талазы-биле эрткен чылын элээн ажылдар кылдынганын демдеглээн. Аңаа «1971 чылда чоруткан ажылдарның түңнелдери болгаш СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле республиканың социал хандырылга органнарының ажылын улам экижидериниң сорулгалары» деп илеткелди республиканың социал хандырылга министри **Н. Л. Күнчүн** кылган.

Бо чылдың эгезинде байдал-биле алырга республикада ажылчыннарның, албан-хаакчыларның, шериг албанныгларның иштинде 15 муң ажыг пенсионер, 4663 колхозчу пенсионер бар. Оон аңгыда 219 кижи персоналдыг пенсионерлер болуп турар. Эрткен чылын күрүне болгаш колхоз пенсияларын төлээринге оон мурнунда чылга деңнээрге 1 млн. 20 муң рубльди хөйнү чарыгдаан. Хөй уруглуг болгаш бот иелерге 1166,1 муң рубльди төлээн. Ниитизи-биле республикада пенсияның бүгү хевирлерин 31600 кижи ап турар. Оларга эрткен чылын күрүне 8 миллион 624 муң рубльди чарыгдаан. Күрүне пенсиязының дугайында Хоойлуга дүүштүр оларны төлеп бериш, чаа тыпсыр бүгү пенсияларны пенсия тыпсырының комиссияларының хуралдарынга көрүп, бадылап турарын эш Күнчүн демдеглээн.

Бай-Тайга, Каа-Хем, Тожу, Таңды райкүүскомнарының болгаш Кызыл хоорkүүскомунуң социал хандырылга килдистери хөй-ниитиге даянып ажылдап, пенсионерлер чөвүлелдерин тургускан. Оларның ажылынга хөй-ниитичи контролёрларның бөлүктерин, пенсионерлерни бажыңнарынга хандырар бөлүктерин, профэвилел комитеттериниң пенсия айтырыгларынга хамаарыштыр ажылдаар комиссияларын хаара туткан.

Бай-Тайга райкүүскомунуң социал хандырылга килдизи республикада эки ажылдыг килдистерниң бирээзи. Ол килдистиң эргелекчизи **К. Дилак** чөвүлел хуралга санал бергеш, килдистиң ажылында өөредиглиг чижектерге доктааган. Бай-Тайгада ам 1700 кижи пенсия дузаламчызын ап турар. Эрткен чылын дөрт чүс ажыг хөй уруглуг болгаш бот иелерге пособиени тывыскан. Пенсияны ажыр азы тудуу төлээр таварылга болбаан.

Республиканың социал хандырылга ажылдакчыларының аразында соцчарышты ковчут четпес организастаавындан Барыын-Хемчик райкүүскомунуң социал хандырылга килдизин чарышка кыйгырарывыска безин харыылаваан деп ол хомудаан. Чоннуң пенсия болгаш пособие негелделерин чогумчалыг шиитпирлээр дизе, республиканың социал хандырылга министерствозунуң чер-черге ревизия кылып турар ажылдакчылары чонну хүлээп алырын организастаар болза чогумчалыг-дыр деп ол чугаалаан.

— Биске ревизорлар келгеш чүгле бодунуң ажылынга хамаарыштыр хыналда кылыр. Ырак узак районнарга ындыг хыналдаларны кылырда күрүне пенсиязының-даа, иелерге тыпсыр пособие талазы-биле-даа хыналдаларны кылып, дуржулга солчур болза таарымчалыг — деп, Мөңгүн-Тайга райкүүскомунуң социал хандырылга килдизиниң эргелекчизи **Д. Дүгүр-оол** саналынга демдеглээн. Сөөлгү дөрт чыл иштинде бистиң районга республиканың социал хандырылга министри, оон оралакчызы чангыс-даа катап келбээн, кандыг байдалда ажылдап турарывысты сонуургаваан деп, эш Дүгүр-оол шүгүмчүлээн.

Каа-Хем райкүүскомунуң социал хандырылга килдизи чүгле республикада эвес, харын РСФСР-де эң эки ажылдыгларының бирээзи. Күрүне болгаш колхоз пенсиязын тыпсырының чурумун тус черниң радиозун дамчыштыр чонга тайылбырлап келген. Ук килдистиң эргелекчизи **А. Габышева** бодунуң саналынга ажыктыг чүүлдерни илереткен.

— Украинаның Черкасс облкүүскомунуң социал хандырылга килдизиниң пенсия болгаш пособие тывсып турар методун биске шенттередир болза эки түңнелди бээр ийик — деп, ол дыңнаткан. Ында районнарда, хоорайларда социал хандырылга килдистери бөлүктерни тургускаш, график ёзугаар айда азы кварталда бир килдиске барып, бот-боттарын хынажып турар. Ажылда четпестерни ол чайладыр. Хыналдаларга киришкен ажылдакчылар боттарының ажылында четпестерни эдер, дуржулгазы байыыр.

Күрүне пенсиязының дугайында Дүрүмнү ам-даа чогуур негелдезинге чедир сагывайн турар килдистер республикада бар дээрзин хуралынга демдеглээн. Айда алыр шалыңының ортумак хемчээлин, күш-ажыл стажын санаарда пенсияның хемчээлин шын эвес санаар болгаш тодарадыр таварылгалар эвээш эвес. Оон уламындан частырыглар үвгүлээр. Бо ажылды экижидери пенсия тыпсырының комиссияларының ажылын эки организастап, ролюн бедидериинден улуу-биле хамааржыр. Ол комиссияларның ажылынче Советтерниң күүскомнары, доктаамал комиссиялары кичээнгей салыр, ону хуралдарынга дыңнап турары чугула негеттинип келген.

Колхозчуларга пенсия тыпсырының документилерин белеткеп кылырда ёзу барымдаалаар чоруктар Эрзинниң кожээ Советтериниң четпес ажылы болуп турарын ол районда эмчиниң күш-ажыл экспертиза комиссиязының даргазы **Р. Калдар-оол** шыңгыы буруу шапкан. Тес-Хем райкүүскомунуң социал хандырылга килдизиниң, кожээ Советтериниң контролюнуң кошкаандан пенсия болгаш дузаламчы актазын самчыгдаар, отчёт саададыр чоруктар турганын Тес-Хем райкүүскомунуң даргазының оралакчызы **Ч. Шулуу-Маадыр** айыткаш, ындыг таварылгаларны болдурбазының хемчеглеринге доктааган.

Республикада эмчиниң күш-ажыл экспертизаа комиссиязын хүн бүрүде доктаамал ажылдаар кылдыр эде тургузары, үргүлчү ажылдаар кадрлар-биле ону хандырары хүннүң бир чугула айтырыы болуп турарын республикада эмчиниң күш-ажыл экспертиза комиссиязының даргазы **Ч. Лакпа** саналынга айыткан. Районнарда, хоорайда ындыг комиссияларның организас-методиктиг төвү ол болган турар ужурлуг.

Хуралга республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы **Х. А. Анчима** киришкен.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюн төлептиг уткууручне угланган хемчеглерни айыткаш, ону боттандырарынче социал хандырылга ажылдакчыларын кыйгырган кыйгырыгны хуралдың киржикчилери хүлээп алган.

В. МААДЫР,
«Шынның» тускай корр.

◆

Чазын кедер идик-хептиң чаа хевирлериниң көрүлдезин Кызылда «Чечек» ательеге эрткен дыштаныр хүннерде болуп эрткен болгаш аңаа хөй чон чыглып, ону сонуургап көрген. Оларга 20 ажыг янзы-бүрү чаа хеп аймаан көргүскен.

Амгы үеге таарыштыр, национал угуулзаалар-биле каастап даараан платьени чурукта көргүскен. Ол платье бир ийиде курлакка чедир тыртар өөктүг, моюндуруу турум, чеңнерни эгиннеринге кирр олуртуп, өөк дижилерин угулзалап каастаан, калбак курлуг.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ
фотозу.

◆

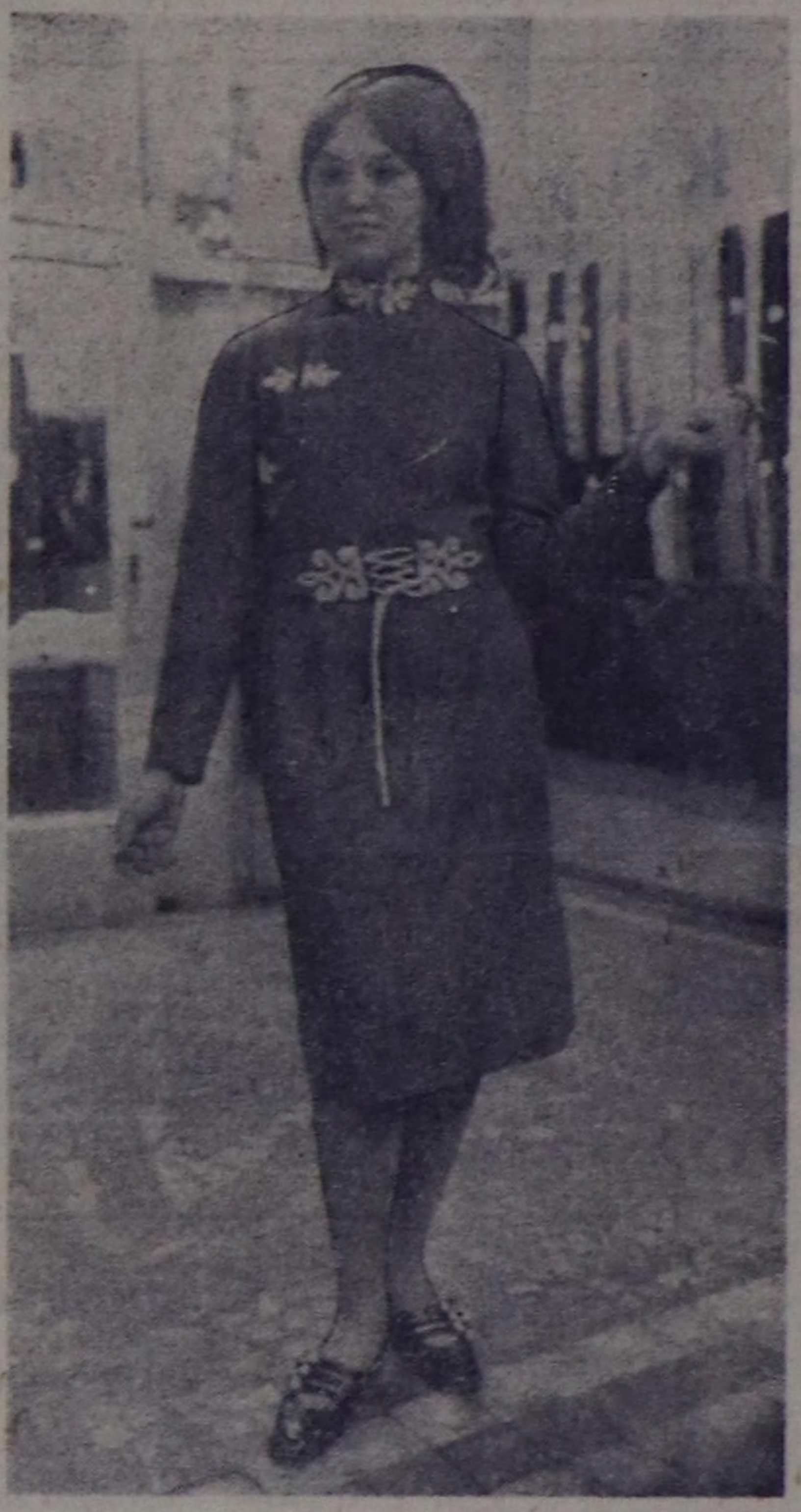

Солун кежээ

Чоокта чаа Кызылда күрүнениң педагогика институдунга эртемденнер-биле студентилерниң кежээзи солун болган. Келир үениң башкыларының эртемденнер-биле ол кежээзин институттуң эртем талазы-биле проректору, филология эртемнериниң кандидады Куулар Сенгилович Доржу ажыткан.

Аңаа төөгү эртемнериниң кандидады Оюн Араптанович Толгар-оол, география эртемнериниң кандидады Калгажык Ондарович Шактаржык, физика-математика эртемнериниң кандидады Ондар Опанович Хеймер-оол, ветеринария эртемнериниң кандидады Илья Төнгүр-оолович Кызыл-оол олар киришкен.

Студентилерниң сонуургаан айтырыгларын тайылбырлавышаан, боттарының эртем талазы-биле ажыл-чорудулгазын база моон соңгаарғы сорулгаларын аалчылар чыылганнарга сонуургаткан.

А. БАИР.

Апрельде агаар кандыг болурул?

Чурттуң европа кезээнге апрель ай мурнукузунда ол үедеи чымчак, агаар 1—3 градус чылыг болур. Айның ортумак температуразы ортаа куржагга 4—8 градус чылыг болур. Ынчалза-даа айның ийиги он хонуунуң эгезинде болгаш төнчүзүнде соор чадап чок. Ынчап соңгу районнарга дүне 5—10 градус соор, хүндүс 2 градус сооктан 3 градус чедир чылыыр. Үшкү он хонукта чылыг болур. Ортаа куржагга 10—15, мурнуу чүкке 15—20 градус чылыыр.

Европа девискээриниң соңгу чүгүнге, Прибалтикага, Белоруссияга ол-чаъстыг, бүргег болур. Төп районнарга база Поволжьеге айның ийиги чартында чаашкыныг болур. Украинаның мурнуу чүгүнге, Урал эдээнге аяс болур.

Крымның мурнуу эриинде курорттарга кааң, а Кавказтың Кара далай эриинге кудуушкуннуг чаъстаар. Баштайгы он хонуктуң ортаа үезинде, үшкү он хонуктуң эгезинде 7—12 градус, өске үеде 13—18 градус чылыг болур.

Барыын Сибирьниң чамдык районнарынга болгаш Казахстанның хөй кезээнге чылыг болгаш чаъс-чаашкын эвээш болур. Баштайгы он хонукта дүвүлеп хадыыр, ынчаарда агаарның температуразы Барыын Сибирьниң мурнуу чүгүнге 15—20, Соңгу Казахстанга 5—12 градус чедир соор. Апрельдиң ийиги чартында чылыг болур, хар эрип каар, хемнерниң дуду дүжер.

Азов, Каспий далайларының дожу апрельдиң үшкү он хонуунда эрир, моон мурнунда ай эгезинде-ле дош эрип каар турган. Закавказьеге болгаш Ортаа Азияга айның баштайгы чартында элээн серин болур чадавас. Агаар чоорту чылыыр, чамдык хүннерде 22—27 градус чедир изиир.

Чөөн Сибирьге апрель элээн соок болур. Айның ортумак температуразы моон мурнунда апрельдерниинден 1—5 градус соок болур. Ыракы Чөөн чүкке эң соок хүннер айның эгезинде болур. Чижээ, Хабаровск крайның соңгу чүгүнге агаар 22—27 градус чедир соор. Ынчалза-даа үшкү он хонукта Приморьеге, Хабаровск крайга чаъс тиилеп үнер, температура 13—18 градус чедер. Ыракы Чөөн чүкке апрель бораң, чаъстыг болур. Хабаровск крайга, Сахалинге болгаш Камчаткага чамдык черлерге дүвүлеп хадыыр чадавас.

В. ЧИСТЯКОВА,
ССРЭ-ниң гидрометтөвүнүң эртем ажылдакчызы.

АЖЫЛ-ИШЧИ ХЕРЭЭЖЕННЕРНИҢ ҮЛҮҮ

МАЛЧЫННАР

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының экономиказының кол адыры— мал ажылы. Аңаа херээженнерниң үлүү улуг. Малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидер дээш төлептиг салыышкынны киирип турар кижилер-ле хөй. Оларның ажылчыжының онзагай байдалын өөренип көргеш, чорудар ажылды аңаа таарыштыр тургузуп турар бис.

Херээженнер чөвүлели бодунуң ажылын бирги ээлчегде салбырның коллективи планныг даалгаларны чедиишкинниг күүседиринче угландырган. Аңаа үндезилээш малчыннар бо чылын төрүүр чүс баш малга онаапыр: хойдан —95 хураган, өшкүден — 98 анай, инек биле беден— 85-85 бызаа болгаш кулун доруктуруп өстүрүп алыр, бир хойдан 2,3 кг дүктү, өшкүден 720 грамм чөөктү алыр деп хүлээлгени алган. Ону чедип алыр сорулга-биле өрегебүрүзү 15 тонна сиген кезип белеткээр, өлекти четчир кылдыр кургадып алыр, кыштаглар белеткелин эрте, шынарлыг доозар. Күрүнеге садар малдың дириг деңнезин бедидер сорулга-биле семиртилгени эки организастап, эки оъттуг тайгаларга малды чайлагладырын көрүп турар.

Салдынган сорулгаларны чедип алырда малчын кижиге таарымчалыг байдалдарны тургузары эргежок чугула, оон хамык чүве хамааржыр апаар. Ону чедип алыры-биле салбырның херээженнери амыдырал-чурттаалганың культуразын бедидеринче улуг кичээнгей салып турар. Бажың-балгат, өг-оран арыг-шевер, көрүштүг болза, кадарчының бодунга-ла чогумчалыг болгай. Бистиң алган хүлээлгелеривисте бо талазы-биле хемчеглер база көрдүнген.

Сорулгалар салдынганда, ам чүгле ону дүрген күүседири эргежок чугула болгай. Амгы үеде салбырда мал түлүктеп төрүп турар. Оон ап турар төл менди. Сөөлгү медээ ёзугаар алырга төрээн 3347 хойдан 3365 хураганны алган. Көргүзүг багай эвес. Кадарчылар Күңгаа Часкал, Хомушку Сержин, Чүлдүм Маңдырыкчы, Иргит Долзан олар эки көргүзүглерни чедип алган. Харыысалгалыг, чымыштыг үеде хойжуларның шынчы дузалакчылары сакманчыктар. Ажыл-ишкиге ак сеткилдиг, хөй-ниитичи, кызымаккай сакманчыктер бисте хөй. Хөй чыл иштинде ындыг хүлээлгени күүседип турар, хөй уругларның иези Хертек Салбайтыр, Серээ Ханды-Сүрүң Хомушку Савыыр, Катя Каваа олар үлегерлиг ажылдап турар.

Мал бригадаларының төптеринде агитквартиралар тургустунган. Олар политиктиг-билигге болгаш культура-массалыг ажылдар чорударынга таарымчалыг төптер болу берген. Салбырда ындыг үш агитквартира бүрүзү булуңнуг, ында сорулгаларны, кылза чогуур ажылдарны, оларның күүсеттинип турарын айыткан болгаш ажыктыг сүмелерни база бижээш аскан.

Салбырның херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү Бела Иргитовна Балчынның удуртуп турары Ооргуда өшкү кадарчыларының төвүнде «Чодураа» деп агитквартирага ажыктыг, солун ажылдарны чорудуп турар. Ында зоовет-өөредилге болгаш экономиктиг билиглерниң эге школазы айда ийи катап эртип турар. Ол кичээлдерге херээженнер улуг сонуургал-биле киржип турар. Чоокта чаа аңаа Бай-Тал салбырының малчыннары-биле ужуражылга болган. Кадарчыларның өг-бүле бүрүзү радиоприёмниктиг, чагылгалыг. Материалдыг байдалы хүн келген тудум экижип, мотоцикл садып алган малчыннар хөй.

Салбырда херээженнер чөвүлели беш чылдың улуг сорулгаларын күүседиринге төлептиг үлүүн киирер дээш, сорук кирген ажылдап турар.

А. ДАМДЫН,
херээженнер чөвүлелиниң
даргазы

ШАЛЫПЧЫ АЙДА

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң болгаш райкүүскомунуң чарлааны — малдың массалыг оолдаашкынының чедиишкинниг эрттирип, чаш малды онча-менди, чидириг чок ажаан алырының шалыпчы айы— февраль март айларда ол чугула ажылга «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының төвүнде херээженнер идепкейлиг киржип турар.

Херээженнер чөвүлели 25 сакманчыкты Хайыракан салбырының хойжуларынга дузалажыры-биле чоруткан.

Февраль айда суурнуң 50 ажыг херээженнери сүт-бараан фермазынга үш удаа болгаш Оймак деп черде инек кадарчыларының турлаангa үнүүшкүннүг шефтээшкин организастаан. Оон түңнелинде 200 бызаа кирер кажааның болгаш бызаа ажаар клеткаларның иштин, даштын аштаан, кызыл-булуңну чугайлап база өске-даа ажылдарны кылган. Ол үнүүшкүннер үезинде малчыннарга аңгы-аңгы темага лекция, беседаларны кылып, дыштанылга кежээлерин база чоруткан. Сүт-бараан фермазының кызыл-булуңунга эрттирген «Херээженниң чоргааралы — күш-ажылчы иениң чоргааралы» деп темалыг кежээге массалыг оюннар, концерт болган. Саанчылар, кадарчылар ол кежээни: «Ёзулуг дыштанылга кежээзи болду, моон соңгаар-даа ындыг кежээлерни организастаарын күзеп тур бис» деп саналдарын киирген.

Бо чугула ажылга херээженнер чөвүлелиниң кежигүннери Зоя Сувгарап, Ирина, Оюн, Ховалыг Чолдак олар идепкейлиг киржип, билдилиг организакчылар болуп, боттарының үлүүн киирип турар.

Районда херээженнер чөвүлелдериниң аразында калбарган социалистиг чарышка бистиң суурнуң херээженнери идепкейлиг киржип, эки түңнелди чедип алыр дээш шудургу ажылдаар бис.

А. СЕРЕН,
суурда херээженнер
чөвүлелиниң даргазы.

ЧОРГААРЛАНЫП ТУР БИС

Самагалдай ортумак школазында херээженнер чөвүлели эрткен чылын тургустунган. Оон даргазынга хөй-ниитичи, ак сеткилдиг аныяк башкы Мария Степановна Буяны соңгаан. Идепкейлиг организакчының удуртулгазы-биле чөвүлел солун ажылдарны кылып турар. Чөвүлел коллективке янзы-бүрү темалыг кежээлер эрттирип, херээженнерни өлче хаара тудуп, оларның бот-идепкейин көдүрүп, хөй-ниити ажылынга киириштирип келген. Чоокта чаа башкы Наталья Кочага «Кым болурул?» деп ханы утказыг кежээни школага эрттирген. Аныяк башкылар М. Намчыл биле И. Шимит 8—10 класстың өөреникчилеринге тускай кежээ база эрттирген.

Башкылар дээрге чоң ортузунга кижизидилге ажылын чорударынга улуг үлезин киирип турар болгай. Бистиң школавыстың башкылары оон база-ла чыдып калбайн турар. Аңаа В. Тюлюш болгаш Л. Доруг-оол хамааржыр. Лидия Доруг-оол төрелдер университедин удуртуп, оон ажылын эки тургускан, боду иелерге лекциялар номчуп, беседаларны үргүлчү чорудуп турар.

Херээженнерниң улуг эвес коллективи улуг ажылды чорудуп турарынга чоргааранып турар бис.

М. УВАННАЙ,
башкы.

телевидение

МАРТ 30-ДЕ

МОСКВАДАН

18.30—**«Чогаалчының индири»** Г. Марковтуң чугаазы. 18.45—**«Испан тема»**. Музыка-литературалыг композиция. 19.15—**«Хөлегелер дал дүъште чиде бээр»**. Уран-чечен телефильм. 7-ги сериязы. **«Захар Большаков»**.

КЫЗЫЛДАН

20.20—Телемедээлер. 20.35—**«Чер дугайында чугаа»**. Телефильм. 21.15 — Телемедээлер (тыва дылга) 21.30—Чарлалдар, реклама. 21.35—**«Фотосимфония»**. Телефильм.

МОСКВАДАН

21.55—**«Каайлы дилеп тывыышкыны»**. Уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 3, 4, 5, 6, сериялары. 23.00—23.30—**«Үе»**. Информастыг программа.

агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 3—8 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 7—9 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

КИНО

МАРТ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Полктуң оглу»** 10, **«Ынакшыл болгаш өлүм дугайында хроника»** 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Ногаан илчирбелер»** 11.20, **«Онза дидим чорук»** 13.10, 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Элдептиг оранда»** 9.20, 12.50, 16.40, **«Хем ындында—кызытаар»** 11, 14.40, 18.40, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Ыракта барыын чүкте»** 11.30, 13.15, **«Ындыг оол чурттап турар»** 15, 18.40, **«Эм суг»** 16.50, 20.30 шактарда.

«КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **«Кожуп чоруур фронт»** 15.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **«Кызыгаарга боолаашкын»** 15, **«Кызыл сал»** (1-ги, 2-ги кезектери) 17, 20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **Киночыынды** 16.30, **«Кожуп чоруур фронт»** 12, 18.30, 20.30 шактарда.

Кызылда политехникумга капитал тудуг талазы-биле бухгалтер негеттинип турар. Айда алыр шалыңы 90 рубль.

Тайылбыр алырда Кызыл хоорайның Промышленная кудумчузунда № 71 бажыңга келир, азы 48-46, 27-80 дугаарлыг телефоннарже долгаар.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кожээ ажылдары килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер чериниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00274.